

Melih Özdil Tarih Serisi

-4-

BAĞDAD'IN TESLİMİ

Melih Özdil

Copyright © 2025 by Melih Ozdil

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın herhangi bir bölümünü, yazarıyla özel bir anlaşma yapılmadığı sürece çoğaltmak yasaktır. Bu kitabın yetkilendirme olmadan veya herhangi bir çoğaltma işlemiyle çoğaltılması, telif hakkının ihlalidir.

Kitabın benden sonraki telif hakları yeğenlerim Defne Özdil ve Deniz Özdil'e aittir.

BAĞDAD'IN TESLİMİ

Melih Özdil

ISBN 979-8-89971-881-6

Mayıs 2025

BAĞDAD'IN TESLİMİ

Melih Özdil

ABDİOĞLU - ÖZDİL AİLESİ

Abdi Beğ'in Öyküsü

Uygur Türkleri'nden Abdi Beğ 1820-1825 yıllarında üç oğlunu yanına alır ve Gobi Çölü'nden hareketle hayvanlarını sürerek, Hazar Gölü'nün kuzeyinden dolaşır Anadolu'ya gelir. Mustafa'yı Trabzon'da, Hüseyin'i Asarcık'ta ve Abdullah'ı Havza'nın Taşkaracaviran (Taşkaracaören) köyünde bırakır. Hayvanlarını bir daha asla göremeyeceği üç oğlu arasında paylaştırır. Yaşamlarını kurtmalarını diler ve Moğolistan'da kalan karısı Mührican Hatun'un yanına döner.

Kutsal Bir Baba

Zarife Hanım'dan Fidase, Şehriban ve Nazife adında üç kız çocuğu olan Ali Osman Abdioğlu, İstanbul'a gider ve Darülfünun-u Osmani Hukuk Mektebi'nde tahsilini sürdürür. Yazlarını Havza'nın Taşkaracaviran köyünde ailesi ile geçiren Ali Osman Abdioğlu'nun Kadir ve Celal adında iki oğlu daha olur. Okulunu bitirdiği sırada Rus Harbi çıkar ve üçüncü oğlu Sefer'e hamile olan eşini dahi göremeden Erzurum'a gitmek için Haydarpaşa Garı'na gelir. Sıhhiye askeri olarak görev yapan amcaoğlu İzzet Demiralp orada kendisini karşılar ve "Sarıkamış'a giden bir daha dönemez, vazgeç ve burada kal" diye ısrar eder. İzzet'i omuzundan yakalayan ve sarsan Ali Osman "Ben savaşa gitmezsem, sen savaşa gitmezsen, bu memleketi ve köydeki evlatlarımızı kim savunacak?" der ve kendisini bırakmak istemeyen amcaoğlunu eliyle itip trene biner. İzzet, gözyaşları içinde "Ahdım olsun ki, bütün sülalene, bir çocuk dahi olsalar, babama gösterdiğim saygı ile eğileceğim." demekten başka bir şey yapamaz. Ali Osman'ın göremediği küçük oğlu Sefer 1990 yılından sonra şehit maaşı ile ödüllendirilir.

Kutsal Bir Ana

Ali Osman Abdioğlu'nun sevgili eşi Zarife Hanım, 1914 yılında en büyüğü 12 yaşında olan altı çocuğu ile dul kalır. Taşkaracaören köyünde, iki çocuğu olan ablası ile birlikte tarlaları sürüp ekinleri biçerler ve evlatlarını büyütürler. Bir gün bir kitap içerisinde Ali Osman Abdioğlu'nun "Bu benimle bitmemeli, çocuklar da okumalı!" notu bulunur. Aile üç erkek çocuğu birden okutmaya muktedir değildir ve Kadir hakkını okumayı çok isteyen kardeşi Celal'a bırakır. Celal köyde okul olmadığı için yedi yaşında Havza İlkokulu'na gönderilir. Bu kutsal analar yağmur kar demeden her hafta Havza'ya odun ve yiyecek taşırlar. Arapça öğrenip tahsilini sürdüren ve yazları kardeşleriyle tarlada çalışan Celal ilkokulu bitirip Merzifon Ortaokulu'na başlar. Annesi ve teyzesi her ay öküz arabası ile kendisine odun ve yiyecek taşımaya devam ederler. Daha sonra İstanbul Haydarpaşa Lisesi'nde okumayı sürdüren Celal üniversiteyi bitirir ve Fransızca öğretmeni olarak göreve başlar. 1934 yılında "Soyadı Kanunu" çıkar ve Abdioğlu sülalesi Celal'in seçimi ile Özdil soyadını alır.

İÇİNDEKİLER

1. KUT AL-AMARA SAVAŞLARI	07
I- Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesi	09
Qurna Muharebesi, 4-9 Aralık 1914	13
Shaiba Muharebesi, 12-14 Nisan 1915	18
Nasiriyah Muharebesi, 27 Haziran-25 Temmuz 1915	22
Es Sinn Muharebesi, 28 Eylül 1915	24
Ctesiphon Savaşı, 22-24 Kasım 1915	26
Shaikh Saad Muharebesi, 6-8 Ocak 1916	30
Wadi Muharebesi, 13 Ocak 1916	32
Hanna Muharebesi, 21 Ocak 1916	34
Dujaila Muharebesi, 8 Mart 1916	36
İngilizler'den Para Teklifi	37
İngiliz Ordusu Teslim Oldu	38
Halil Paşa'nın VI. Ordu'ya mesajı	40
II- General Charles Townshend'in Mezopotamya Günlüğü	47
Teğmen Henry Gallup'un Günlüğünden - 24 Kasım 1915	48
1/5. Buffs Taburu Eri William Jay'in Günlüğünden, 6-7 Ocak 1916	48
Tugay Binbaşısı Thomas Catty'in Günlüğünden, 69. Pencap - 18 Ocak 1916	51
Teğmen Henry Gallup'un Günlüğünden - 20 Nisan 1916	51
2. KUT AL-AMARA SAVAŞLARI	61
I- General Maude'un Kut al-Amara Harekatı	63
1. Dünya Savaşı'nda Mezopotamya Kampanyası	63
Shurman Harekatı	67
Teğmen Edward Osborne Brice Killen, Kraliyet Mühendisi	67
Albay Edward Elers Delaval Henderson	68
Çavuş Thomas Steele	68
Er John Readitt	71
II- Diyala Muharebesi	77
III- Enver Paşa'nın Planları	82
Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşına Girişi	83
İngilizlerin Savaş İlanı	86
Enver Paşa'nın Hazırlıkları	87
9. ve 10. Kolorduların Ölüm Harekatı	87

IV- Halil Paşa'nın Planları	89
1. Kut Savaşları	89
1- Nureddin Bey'in Görevden Alınması	89
2- İngilizlerin Para Teklifi ve Osmanlı'nın Cevabı!	89
2. Kut Savaşları ve Bağdad'ın Teslimi!	91
1- 13. Kolordu'nun Hamadan'a Gönderilmesi	91
2- İngilizlerin 2016 Yılı Temmuz Ayında Shaikh Saad'da Toplanmasından Sonra Yaşananlar	91
3- İngilizlerin 13 Aralık 1916 Tarihinde Harekete Geçmesinden Sonra Yaşananlar	92
4- İngilizlerin Aziziyah'a Gelişi ve Savaş Hazırlıkları	93
5- İngilizlerin Bağdad Üzerine Yürüyüşü ve Diyala Muharebesi	94
6- Bağdad'ın İngilizlere Teslim Edilişi!	95
HALİL PAŞA	96
İSİMSİZ KAHRAMANLAR	98

1. KUT AL-AMARA SAVAŞLARI

Melih Özdil

I

Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesi

Sultan **II. Abdulhamid** 1903 yılında Bağdad demiryolunun yapılması için büyük imtiyazlar verip Almanlar ile bir anlaşma yaptı. Böylece Musul, Bağdad ve Basra Valiliklerinin yönetiminde olan Irak ile İstanbul arasında 1.600 km uzunluğunda bir ray döşenmesi planlanmıştı. 1914 yılında, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Konya ve Adana hattından Halep ve Trablus yakınlarına kadar gelindi. Bu sırada Bağdad demiryolunun Hindistan ve Mısır üzerindeki egemenliğini tehdit edeceğini düşünen İngiltere, Irak topraklarına gönderdiği ajanlar ile bölgedeki şeyhleri Osmanlılara karşı cephe almak için yönlendiriyordu. Böylece İngilizler ile işbirliği yapan Arap şeyhleri Basra civarında toplanmaya başladılar. Buna karşılık Kafkasya Cephesi'nde yoğunlaşan Osmanlı kuvvetleri Trablus'a destek gönderemedi.

Bağdad Ekspresi

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Mezopotamya'da IV. Ordu'yu oluşturan iki Türk birliği vardı. Musul'da konuşlanmış 35. ve 36. Tümenlerden oluşan 12. Kolordu ve Bağdad'ta konuşlanmış 37. ve 38. Tümenlerden oluşan 13. Kolordu. Önemli bir taarruz için hazırlıksız olan Osmanlı Başkomutanlığı, Kasım 1914'te 12. Kolordu'nun tamamını Suriye'ye gönderdi. **Enver Paşa** 13. Kolordu'yu da Erzurum'da bulunan III. Ordu'ya dahil etmeyi planlamıştı. Ancak **Cavit Paşa**'nın uyarısı üzerine bundan vazgeçti ve Kasım ayında 37. Tümen'i Erzurum'a gönderirken; IV. Ordu Karargahını Irak Saha Komutanlığı'na dönüştürdü ve o sırada Basra'ya gönderilmiş olan 38. Tümen'in yetki alanına dahil etti. İkişer tümenli 12. ve 13. Kolordular 150 kılıçtan ibaret bir nizamiye süvari kıtası yanında 9 sahra ve 12 dağ bataryası; 7 Nizamiye piyade taburu, 7,5 sınır ve 9,5 jandarma taburu ile 3 eski sistem makineli tüfek ve 36 mantelli topa sahiptiler.

Bu kuvvetler eğitim, teçizat ve donanım eksikliği nedeniyle Avrupa'nın düzenli ordularının çok gerisindeydiler ve yürüyüşe geçebilmeleri için aylar sürecek bir hazırlığa ihtiyaç vardı. Musul ve çevresinde bir kolorduyu donatabilecek malzemeyi bulmak imkansızdı. Birliklerin elbise ve teçizatının ikmal, ayrıca savaş malzemesinin sevkiyatı da çok zordu. Irak'ta demiryolu yoktu ve Suriye ile Irak'ı Akdeniz'in en

önemli limanı olan İskenderun'a bağlayan tek karayolu da motorlu araçlar için elverişsizdi. Bu nedenle kelek ve şahtur denilen tekneler ile Fırat üzerinden Mezopotamya'ya ulaşmak en iyi seçenek olarak kabul görmekteydi.

Müslümanlar ve özellikle Şia için kutsal sayılan, Sünnilerce de mukaddes olan İmam-ı Azam türbesi ile Hint Müslümanlarının fevkalade sevgi besledikleri ve bağlı oldukları Abdülkadir Geylani'nin kabir ve aileleri Irak'ta bulunmaktaydı. Petrol yataklarının da bulunduğu bölgeye koruyuculuk etme fikrinin İngiltere'nin İslam siyaseti açısından ne kadar önemli bir hedef olduğu farkedilmeli ve gerekli tedbirler alınmalıydı. Ancak gelişmeler gösteriyordu ki Harbiye Nazırı **Enver Paşa** durumu asla değerlendirememişti.

7 Ağustos 1914, Bağdad Valisi ve IV. Ordu Müfettişi **Cavit Paşa**, 13. Kolordu'nun Erzurum'a gönderilmesiyle Irak'ın içten ve dıştan her türlü tehlikeye maruz kalacağını bildirdi.

20 Ağustos, **Enver Paşa** Basra Körfezi'nde olası bir İngiliz saldırısına karşı 13. Kolordu'nun 38. Tümeni'nin Irak'ta kalmasını emretti.

26 Ağustos, **Cavit Paşa** Irak ve havalisi Genel Komutanı tayin edildi. Basra vali ve komutanı da Albay **Suphi Bey**'di. Tehlike büyürken eldeki kuvvetler yetersizdi, üstelik 38. Tümen'in çoğunluğunu oluşturan Araplar da güven vermiyordu. Erkan-ı Harbiye-i Umumiye'de görevli subaylardan **Ali İhsan Paşa** da **Cavit Paşa** ile aynı görüşteydi.

İNGİLİZLERİN SAVAŞ İLANI

Ağustos 1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre sonra, Londra'daki İngiliz yetkililere, Osmanlı Ordusu'nun Bağdad'ta seferber olmaya başladığı ve şehirdeki İngiliz mülklerine el koyduğuna dair haberler ulaşıyordu. Nitekim Osmanlı Ordusu, 3 Ağustos'ta genel seferberlik başlatmıştı ve üç gün sonra Bağdad'taki yetkililer, Osmanlı'nın Ekim ayı sonuna kadar resmi olarak savaş ilan etmemesine rağmen sıkıyönetim ilan ettiler. Eylül ortasına gelindiğinde, Basra'daki Osmanlı birlikleri Shatt al-Arab su yolu boyunca savunma mevzileri hazırlıyorlardı ve Bağdad çevresindeki büyük aşiret gruplarını askere almak için sınırlı ve başarısız girişimlerde bulunulmuştu.

Mezopotamya'dan gelen haberler Londra'daki Hindistan Ofisi Askeri Sekreteri **Sir Edmund Barrow**'u alarma geçirdi. Onun ofisi, Hindistan Hükümeti ile birlikte, İngiliz koruması altındaki Kuveyt, Bahreyn ve Basra Körfezi'ndeki ateşkes devletlerinin (bugünkü Birleşik Arap Emirlikleri) şeyhliklerinden sorumluydu. Barrow, Osmanlıların eylemlerinin İngilizlerin bölgedeki prestijine zarar verebileceğinden ve İngilizlerin Körfezdeki ticari, siyasi ve stratejik üstünlüğüne iş birliği sağlayan yerel aşiret şeyhlerinin sadakatini sarsabileceğinden korkuyordu. Buna göre, yerel prestiji onarmak ve tereddüt eden yerel müttefiklere İngiliz desteği konusunda güvence vermek için Körfezin kuzey ucundaki Shatt al-Arab'a bir askeri güç gönderilmesini önerdi. Dahası, bölgesel gözlemciler İngiliz askeri gücünü gösterecek, Anglo-Pers Petrol Şirketi'nin Körfezin doğu kıyısında (Fars) olan Abadan'daki tesislerini ve boru hattını koruyacak ve sonradan gerekli olabilecek herhangi bir takviye kuvvetinin çıkarılmasını kapsayacaktı. Bu aşamada, Mezopotamya'nın petrol potansiyelinin 1918'de üstlendiği önemle çarpıcı bir tezat oluşturacak şekilde, Britanya'nın çıkarları, petrol üreten alanların stratejik kontrolünden ziyade öncelikle prestij meseleleriyle motive ediliyordu.

15 Ekim 1914, Hindistan'da yaptıkları hazırlıkları tamamlayan İngilizler 4500 İngiliz ve 16.000 Hintliden oluşan bir tümeni Bahreyn adalarına çıkarttılar.

16 Ekim, 16. Hint Tugayı Batı Cephesine gönderilen Hint birliklerini takviye etmek için Bombay'dan bir konvoyla Mısır'a ve ardından Fransa'ya doğru yola çıktı.

23 Ekim, Tugay'a konvoydan ayrılarak Bahreyn'e gitmesi emredildi. Oraya vardığında, varlığından dolayı beklenmedik derecede sert bir yerel huzursuzlukla karşılaştı ve bu durum, 5000 kişiyi ve 1200 hayvanı, sıcak ve baskıcı koşullar altında sıkışık asker gemilerinde kalmaya zorladı.

Savaş kapıda bekliyordu ve 16. Hint Tugayı'nın da bağlı olduğu **General Sir Arthur Barrett** komutasındaki 6. Poona Tümeni, Kraliyet Donanması'nın Körfez Bölümü tarafından destek almaya devam etti. Nihayet, hazırlıklarını tamamlayan **Barrett** birliklerini Shatt al-Arab'a kaydırıldı ve Basra'nın güneydoğusundaki Faw Yarımadası'na saldırı için hazırlandı. Bu hususta istihbarat alan Osmanlı Genelkurmayı da 38. Tümen'in bir kısmını hızla Shatt al-Arab'ın denize döküldüğü Basra Körfezi'ne (al-Faw) kaydırıldı. Eş zamanlı olarak Türk savunma kuvvetlerinin geri kalanı da Basra'da mevzilendirildi.

Kasım ayının birinci günü Rus birliklerinin Kafkasya'da Türk sınırını geçmesiyle Osmanlı-Rus savaşı fiilen başladı ve İngilizler de istedikleri fırsatı elde ettiler.

5 Kasım, Britanya Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti. Hindistan'daki İngiliz askeri yetkilileri de 16. Tugayı takviye etmek için hızla 18. Piyade Tugayı'nı gönderme emrini aldılar.

BASRA'NIN İŞGALİ

6 Kasım, sabah saat 6:00 sularında HMS Odin, stratejik bir konuma sahip 350 Türk askeri ve 4 topun koruduğu antik al-Faw kalesini bombalamaya başladı. **Tuğgeneral Delamain** komutasındaki İngilizler daha sonra yarımada 600 asker çıkarttılar ve fazla zorlanmadan kaleyi ele geçirdiler.

7 Kasım, **Delamain** İran topraklarında olan Abadan'a doğru ilerlemeye başladı.

9 Kasım, **Delamain** zorlukla karaya çıktı.

10 Kasım, İngilizlerin saldırılarını öğrenince Bağdad'tan hareket etmiş olan **Cavit Paşa** Basra'ya geldi. **Cavit Paşa** Musul'dan iki tabur, Bağdad'tan iki tabur, Bedre'den bir tabur celp etti ve 38. Tümen'in dağınık birliklerini de bir araya toplamaya çalıştı.

11 Kasım, **Delamain** 400 Osmanlı askerinin başlattığı şafak saldırısını püskürttü.

12 Kasım, Osmanlı Devleti, Fransa, Rusya ve İngiltere'ye savaş ilan etti. Ardından bazı kolordularda değişiklikler yapılarak seferi hale getirildiler. Bu bağlamda Irak'ta 45, 51 ve 52. Tümenlerin oluşturulması için harekete geçildi.

14 Kasım, **Delamain** seferi kuvveti D Sütunu'na hafif toplarla birlikte 7.000 Hint askeri daha eklendi.

16 Kasım, 6. Poona Tümeni'nin önemli bir kısmı güvenli bir şekilde karaya çıkmış ve stratejik noktalara yerleşmişti. İngiliz Hükümeti Araplar ile olan ilişkilerin ve genel askeri koşulların uygun olması şartıyla Basra'nın ele geçirilmesine izin verdi.

Fırat nehri üzerinde, nehrin Basra Körfezi'ne döküldüğü yerden iç kesimlerde bulunan bir şehir olan Basra, Müslüman ve Hıristiyan karışımından oluşan yaklaşık 60.000 kişilik bir nüfusa sahipti. Heybetli kale, **Suphi Paşa** komutasındaki 2.900 kişilik bir kuvvet ve üç top ile savunuluyordu, ayrıca destek kuvvetleri gelmeye devam ediyordu. Buna rağmen yağmalama olayları da gün be gün artmaktaydı.

6. Poona Piyade Tümeni

Kasım, Salih'te çölü gerçek bir çamur denizine çeviren sağanak yağış altında 500'e yakın İngiliz ve Hintli ile 1000'den fazla Osmanlı'nın ölümüne neden olan keskin bir çatışma yaşandı. Bu beklenmedik derecede maliyetli başarı, Basra'ya nihai ilerlemenin yolunu açarak, Hindistan Seferi Kuvvetleri D Sütunu olarak bilinen birimin ilk hedefini sona erdirdi. Bu aşamada bile, Osmanlı Sultanı tarafından verilen bir fetva ile yerel direnişin tohumlarını ekiliyordu. Mezopotamya'daki her Sünni camide İngiliz işgalcilere karşı cihad çağrısı okundu. Necef'teki Şii din adamları, Basra'daki meslektaşlarının acil çağrısına yanıt olarak desteklerini ilk açıklayanlar arasındaydı.

19 Kasım, Basra'yı almak için vakit kaybetmek istemeyen Aşağı Mezopotamya kuvvetlerinin komutanı **General Barrett** geniş çaplı bir saldırı başlatmadan önce Saihan'daki ileri Türk savunma mevzilerini ele geçirdi.

21 Kasım, akşama doğru General **Sir Arthur Barrett** komutasındaki 6. Poona Tümeni'ne bağlı 3.7 inch Mountain Howitzers topları ile donatılmış 104. Wellesley's Rifles ve 117. Mahrattas müfrezeleriyle iki savaş gemisi Basra'ya doğru harekete geçtiler.

22 Kasım, Osmanlılar sabahtan itibaren çekilmeye başladılar ve 500'den daha az kayıp veren İngilizler Basra'ya İngiliz bayrağını çektiler. Osmanlılar ise yaklaşık 1.000 kayıp ve 1.200 esir vermişlerdi.

23 Kasım, Iraklı askerlerinin cesaret ve metanet göstermediklerini bildiren **Cavit Paşa** 38. Tümen Komutanlığı'na **Süleyman Askeri Bey**'in tayin edilmesini ve destek olarak Türk askeri gönderilmesini istedi.

27 Kasım, **Cavit Paşa**'nın talepleri karşılamak üzere İstanbul'dan iki itfaiye taburu ile iki makineli tüfek bölüğünün, ayrıca 12. Kolordunun 35. Tümeni'nden bir alay piyade ve bir makineli tüfek bölüğünün Irak cephesine sevk edilmeleri için emir verildi.

QURNA MUHAREBESİ, 4-9 Aralık 1914

Basra'nın kolayca ele geçirilmesinden cesaret alan **General Sir Arthur Barrett** de konununun sağlamlaştırıldıktan sonra **Suphi Bey** komutasındaki 38. Tümeni takip etmek üzere harekete geçti. Osmanlılar Fırat ve Dicle nehirlerinin kavşağında bulunan 80 km kuzeydeki Kurna kasabasına çekilmişti.

4 Aralık 1914, **General Barrett** iki piyade taburundan oluşan bir kuvveti, küçük bir savaş gemisi filosunun yardımıyla Kurna'ya gönderdi. İngilizler, Dicle'nin doğu yakasından karşıya geçmeye çalıştılar, fakat Osmanlı bataryalarının yoğun ateşine maruz kalıp geri çekilmek zorunda kaldılar. **General Barrett** Basra'dan takviye istedi ve 16 ağır silah ile de takviye edilen Kurna'daki İngiliz gücü yaklaşık 2.100 asker oldu.

6 Aralık, nehrin batı yakasına geçme girişimi yine başarısızlıkla sonuçlandı.

14 BAĞDAD'IN TESLİMİ

8 Aralık, İngilizler Dicle'yi Kurna'nın birkaç kilometre kuzeyinden geçip Osmanlılar hücumbot ateşiyle meşgul edilirken şafak vakti arkadan saldırmak üzere bir plan yaptılar.

9 Aralık, saldırı başlamadan önce Osmanlı kuvvetleri teslim oldu. Toplam 29 kayıp veren İngilizler ele geçirdikleri 9 top dışında 38. Tümen Komutanı **Albay Suphi Bey** ile 45 subay ve 989 eri esir aldılar.

Hem Basra hem de Kurna'nın ele geçirilmesinin net etkisi, Mezopotamya'da güvenli bir İngiliz cephe hattının kurulmasıydı. Aynı zamanda Hindistan yönetimini, Londra'daki Savaş Dairesi tarafından öngörülen savunma savaşıyla tamamen çelişen bir politika planlama konusunda daha da teşvik etti.

Türk piyadeleri, 1915

SÜLEYMAN ASKERİ BEY'İN BAĞDAD'A GELİŞİ

17 Aralık, 38. Tümen Komutanlığına getirilen **Süleyman Askeri Bey** İstanbul ve Musul'dan getirdiği birlikler ile birlikte Bağdad'a ulaştı.

Yarbay Süleyman Askeri Bey vatanperverlik ve kahramanlığı ile ün yapmış atak bir askerdi. Trablusgarp'ta bulunmuş ve Batı Trakya Geçici Türk Hükümeti'nin başkanlığını yapmıştı. Mütevazı rütbesine rağmen İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde tanınmış ve **Enver Paşa**'nın takdirini kazanmıştı. Yiğit ve kararlı dünya görüşü zaman zaman çocuksu bir sadelik sergiliyordu.

20 Aralık, **Cavit Paşa** görevden alındı ve **Süleyman Askeri Bey** Irak ve havalisi Genel Komutanlığı'na tayin edildi. Irak'taki aşiret ve mücahitlerin de desteğini alan **Süleyman Askeri Bey** askerlerini savaş için hazırladı.

Mezopotamya'daki gelişmeleri hafife almanın hatasını anlayan **Enver Paşa**, düzeltici tedbirler almaya devam etti. **Mehmet Fazıl Paşa** komutasındaki 35. Tümen Irak'a geri çağrılırken, kuşatma altındaki 38. Tümenin yeniden teşkili için çalışmalar yapıldı. Durumun ciddiyetini anlamamış ulema ve tarihçiler "Irak'a asker göndermek cinayetten başka bir şey değildir. Yerel aşiretleri kullanarak düşmanı rahatlıkla denize dökülebilir, güçlerimizi Hindistan ve Belucistan'a saldırmak için kullanabiliriz." diyordu. Komutayı aldıktan sonra **Süleyman Askeri Bey** de Arap şeyhlerine derhal mektuplar göndererek onları "kafir" olarak algılanan düşmana karşı harekete geçirmeye çalıştı.

Süleyman Askeri Bey'e bağlı Türk birliğinin subayları, 1915

Ocak 1915, **Süleyman Askeri Bey** Fırat ve Shatt al-Arab'ın batısında toplanan yaklaşık 10.000 Arap gönüllüden oluşan 35. ve 38. Tümenlerden 8 kadar tabur ile Basra'ya doğru hareketlendi.

20 Ocak, gelişmeleri yakından izlemek isteyen İngiliz kuvvetlerinin yaptığı keşif taaruzu sonunda Osmanlılar 400 kayıp verdiler. Al-Zubayr'da yapılan muharebede **Süleyman Askeri Bey** de yaralandı.

Bir araba içinde görevini sürdüren **Süleyman Askeri Bey** Basra'yı geri almaya ve Kurna'daki İngiliz kuvvetlerinin geri dönüş hatlarını kesmeye karar vermişti. Bu gaye ile Fırat vadisindeki Nasiria yakınlarında kuvvet toplamaya devam etti.

Süleyman Askeri Bey'in hazırlıklarına karşı İngilizler, Şubat ayında Mısır'dan 12. İngiliz Tümeni'ni Basra'ya gönderdiler ve Irak seferi kuvvetlerini bir kolorduya çıkardılar. 6. Poona Tümeni Komutanı **General Barret**, Nasiria yakınlarında toplanmakta ve hazırlık yapmakta olan Türk kuvvetlerinin Fırat kanalı boyunca Basra'ya ilerleyeceklerini anlamıştı. Böyle bir harekete karşı Basra'nın müdafaası için bu şehrin

batı tarafında Shaiba ve Berjisiya'da korular arasında bir savunma hattı hazırlatarak Kurna'daki kuvvetlerin büyük bir kısmını buraya çekti. Dağistanlı **Mehmet Fazıl Paşa** komutasında Araplardan oluşan bir başka kuvvetin Karun nehri üzerinde Amara'dan Ahvaz'a sevk edildiğini öğrenen **General Barrett**, onları karşılamak üzere bir Hint müfrezesini de Karun nehrine gönderdi. İngilizler Basra'da bir süvari tugayı bulundurarak güney giriş noktasındaki Shaiba kasabasını da güvence altına aldılar.

14 Mart, **Süleyman Askeri Bey**'in isteğine bağlı olarak İstanbul'dan Musul'a 65 santimetrelik 5 adet adi ateşli dağ topu gönderildi. Ayrıca III. Ordu Komutanlığı'na ve Erzurum Kalesi'nde saklı bulunan bu toplara mahsus dokuz yüz adet mermi ile dokuz adet peşrevin de ivedi olarak Musul'a gönderilmesi gerektiği bildirildi. Halep ve civar yerlerden de silah ve top temin edilmeye çalışıldı, ancak bu mümkün olmadı. Güçlerini ikiye bölen **Süleyman Askeri Bey**, daha önce ele geçirdiği Nasiria üzerinden Basra'ya ilerlemek üzere Fırat Kanadı'nın komutasını aldı. 35. Tümen ve Arap süvari birliklerinden oluşan Dicle Kanadı da **Mehmet Fazıl Paşa**'nın komutasına geçti.

Bu sırada **General Barret**, rahatsızlandı ve Nisan ayının ilk günlerinde istifa ederek Hindistan'a döndü. Böylece Irak'taki 6. Poona Tümeni Komutanlığı'na **General Townshend** atandı.

Shatt al-Arab

Bütün bu hazırlıklardan sonra Shaiba Savaşı öncesi Osmanlı kuvvetlerinin müstahkem mevkiilerde konuşlandığı adi ateşli toplar dışında seyyar ordu birliklerindeki durumu şöyleydi:

12. Kolordu 20 mantelli sahra topu, 6.217 sahra topu mermisi, 28 adi ateşli dağ topu ve 9.137 ateşli dağ topu mermisine sahipti. Süleyman Askeri Bey de şahsi çabaları sonucu 9 tabur piyade, 1 istihkam bölüğü, 2 süvari bölüğü, 10.000 Arap mücahidi, ayrıca 26 sahra, 2 dağ ve 1 obüs topu temin etmişti. Osmanlıların elindeki deniz gücü ise Marmaris gambotundan ibaretti.

Enver Paşa'nın Süleyman Askeri Bey'e verdiği talimat, ne pahasına olursa olsun Shatt al-Arab bölgesinin geri alınmasıydı. 1914 yılı Aralık ayı sonlarında yardımcı birlikleriyle birlikte 145.000 mevcudu olan görkemli III. Ordu ile Sarıkamış'ta Ruslara saldıran ve 1915 yılı Ocak ayı başında sayıları yüzlere düşmüş 9. ve 10. Kolorduları orada bırakıp kaçan **Enver Paşa** Padişah tarafından taltif edilmiş ve Almanlar tarafından madalya ile ödüllendirilmişti. Buna rağmen hem kendisi hem de bir yaş küçüğü olan amcası **Halil Bey** bütün olasılıklarda komutanlarını ateşe atmaktan zerre kadar geri durmadılar.

Almanlar tarafından kendisine verilen madalyası ile.

SHAIBA MUHAREBESİ, 12-14 Nisan 1915

12 Nisan, **Süleyman Askeri Bey** Basra'nın güneybatısında Shaiba ve Barjisiyah'daki müstahkem İngiliz mevzilerine taarruz etti. **Süleyman Askeri Bey**'in İstanbul İtfaiye Alayı, Kürt ve Araplardan oluşan 4.000 düzenli askeri vardı. Ayrıca çoğunluğu Araplardan oluşan 14.000 düzensiz asker ve personel ile birlikte 20 kadar dağ topuna sahipti. Eğitimli Hintli askerler ve uzun mızraklı bir süvari birliğinden oluşan 6.156 mecutlu İngiliz birliği buldukları konumu muhafaza ederek Osmanlı kuvvetlerini beklediler.

Basra ile Shaiba arasındaki yolculuk zordu çünkü mevsimsel su baskınları bölgeyi göle çevirmişti ve hareket teknelerle sağlanıyordu. Shaiba'daki İngiliz garnizonu, hendek ve dikenli tellerin de bulunduğu müstahkem bir kampta konuşlanmıştı. Saldırı sabah saat 5:00 sularında Osmanlı birliklerinin bombardımanı ile başladı. Osmanlılar, gün batımından itibaren İngiliz dikenli tellerindeki boşluklardan sürünerek geçmeye çalıştılar ama geri püskürtüldüler.

13 Nisan, Osmanlı birlikleri Barjisiyah korusundaki mevzilerine çekildiler.

14 Nisan, günün ilerleyen saatlerinde, bazı Osmanlıların ve düzensiz Arapların Shaiba'nın etrafından doluşmaya ve belki de kasabayı geçerek Basra'ya ulaşmaya çalıştıkları ortaya çıktı. **General Charles Melliss** komutasındaki İngilizler, 7. Hariana Lancers (mızraklı süvariler) ve daha sonra 104. Wellesley's Rifles birliklerini Araplara karşı harekete geçirdiler, ancak bu saldırılar başarısızlıkla sonuçlandı.

General Melliss daha sonra topçu ateşi desteğiyle 2. Dorsets ve 24. Punjabis birlikleri ile saldırdı. Bu saldırı sonunda düzensiz Arapları bozguna uğratan İngilizler, 400 kişiyi esir aldılar. Arap düzensiz kuvvetleri sonraki çarpışmalara katılmadılar. **Süleyman Askeri Bey**, Osmanlı düzenli birliklerinin Barjisiyah Korusu'na geri çekilmesini sağladı. 14 Nisan'da kalan Osmanlı kuvvetlerini aramak için Shaiba'dan ayrılan İngilizler onları Barjisiyah Korusu'nda buldular. Saat 10:30 sıralarında başlayan çatışmalar akşam 17:00'ye kadar sürdü. **General Melliss**, Osmanlı mevzilerine doğru ilerlemek için savaş alanındaki kuvvetlerini ateş altında düzenlemek zorunda kaldı. Osmanlı ateşi yoğun ve saat 16:00'da İngiliz saldırısı çıkmaza girmişti. Askerler susamıştı, cephaneleri azalıyordu ve Osmanlı düzenli birlikleri pes edeceklerine dair hiçbir belirti göstermiyordu. Bu sırada Dorsetler Osmanlı hatlarına bir süngü saldırısı başlattılar; geri kalan Hint birlikleri de onları takip ettiler. Arap birliklerinin çözülmesi nedeniyle yenilgiyi kabullenen Osmanlılar savaş alanından çekilirken, ulaşım çok zor olduğu için günlük çatışmalardan yıpranan İngilizler onları takip etmediler.

Kahraman Türk subayı **Süleyman Askeri Bey**, bu kayıp nedeniyle Barjisiyah korusunda intihar etti. Göğüs göğüse çarpışmalar sonunda İngilizlerin 1.575 kaybına karşılık, Osmanlılar 2.435 kayıp vermişti. İngilizler zorlu bir piyade kapışması anlamına gelen bir "asker savaşı" olarak tanımlandıkları bu savaş sonucu günü belirlediler.

Savaş, Osmanlı'nın Basra'yı son kez tehdit etmesi nedeniyle önemliydi. Savaşın sonra Mezopotamya'da inisiyatifi genellikle İngilizler elinde tuttular. Aynı zamanda Arapların tutumlarını da değiştirdi. Osmanlı'dan uzaklaşmaya başladılar ve daha sonra nehrin yukarısındaki Necef ile Kerbela'da isyanlar çıktı. 7. Hariana Lancers birliğinden **Binbaşı George Wheeler** savaş sırasındaki eylemlerinden dolayı ölümünden sonra Victoria Haçı ile ödüllendirildi.

Shaiba Muharebesi

İngilizlerin İlerleyişi

Süleyman Askeri Bey'in vefatı üzerine Irak ve havalisi saha kuvvetleri komutanlığına Kolordu Komutanı yetkisiyle, Edirne'deki 2. Kolordu'nun 4. Fırkası komutanı **Albay Nureddin (Sakallı) Bey** tayin edildi. Bağdad'ın güneyine doğru çekilen **Nureddin Bey** elindeki 35 ve 38. Tümenleri 13. Kolordu; 45 ve 51. Tümenleri de 18. Kolordu olarak organize etmeye çalıştı. **Nureddin Bey**, **Enver Paşa**'dan "Irak'ın her karışını kararlılıkla savunun ve durum istikrara kavuşunca saldırı başlatın. Takviye kuvvetler sürekli olarak gelecektir." direktifini aldı. Bu süreçte İstanbul'da Genelkurmay'ın elinde düzgün bir Mezopotamya haritası dahi yoktu. Savaşın önce Irak'ı tanıyan kişilerin yardımıyla bir taslak çizmeye yönelik ilk girişimler sonuçsuz kalmıştı. Daha sonra 1/1.500.000 ölçekli iki adet Alman haritası elde edildi.

Mezopotamya'da beklenmedik bir başarı elde eden İngilizler, Hindistan Ofisi ve Hindistan Genelkurmayı da dahil olmak üzere, nehrin yukarısına doğru ilerlemeye karar verdiler.

3 Mayıs, Amara limanına ulaşan ve küçük bir çarpışmadan sonra şehri ele geçiren **General Townshend**, o dönemde meydana gelen su baskınları nedeniyle bir süre için beklemeye geçti.

İngilizlerin kuzeye doğru hızlı ilerleyişi Arapları da etkilemiş ve İngiliz egemenliğinin farkına varmalarına yol açmıştı. Bağlılıklarını İngilizlerin safına geçerek değiştirdiler ve Amara'daki askeri hastaneleri yağmaladılar; bu sırada hasta ve yaralı Osmanlı askerleri katledildi.

NASIRIYAH MUHAREBESİ, 27 Haziran-25 Temmuz 1915

Nasiriyah Muharebesi, İngiliz bölgesel Başkomutanı **Sir John Nixon**'un 1915 yazında Mezopotamya'ya yönelik taarruzunun ikinci bölümünü oluşturdu. Haziran ayı başlarında, Nixon Osmanlı ordusunu Nasiriyah'den çıkarıp onun yerine bir İngiliz-Hint kuvveti yerleştirerek İngiliz nüfuzunu güney Mezopotamya'nın tamamına yaymak istiyordu. Geçen sekiz aylık sürede Britanya'nın Mezopotamya seferinde yaşadığı deneyim çok etkileyiciydi ve Basra artık Britanya'nın ve **Nixon**'un karargahı olmuştu. Ancak bu kadar hızlı bir başarı grafiği, Britanya'nın konumundaki bir dizi kritik zayıflığı maskeleydi. Son derece yetersiz donanımına sahip ve skandal derecede tıbbi malzeme sıkıntısı çeken **Nixon**, tıpkı **Townshend** gibi, yine de Osmanlı'nın savaşı yürütme becerisini küçümseyerek değerlendirdi ve kuvvetlerinin ikmal hatlarında artan zorluklara rağmen daha fazla başarı elde edilebileceğinden emindi. Bir süre yeni kuvvetlerin gelmesini bekledikten sonra **General George Gorringe** ve 30. Tugay'a, Fırat nehrinin sular altında kalan kıyısında olan Nasiriyah'deki ana Türk tedarik üssünü ele geçirmeleri talimatını verdi.

27 Haziran, İngilizler kavurucu sıcakta ve sivrisineklerin saldırısı altında Nasiriyah'a doğru harekete geçti. Nasiriyah, Kurna'nın yaklaşık 110 km batısında sel suları ile çevrili olan ovada yer alıyordu. Ayrıca bölgede hem İngilizlere hem de Osmanlılara düşman olan 20.000 nüfuslu saldırgan Budhoos kabilesi yaşıyordu.

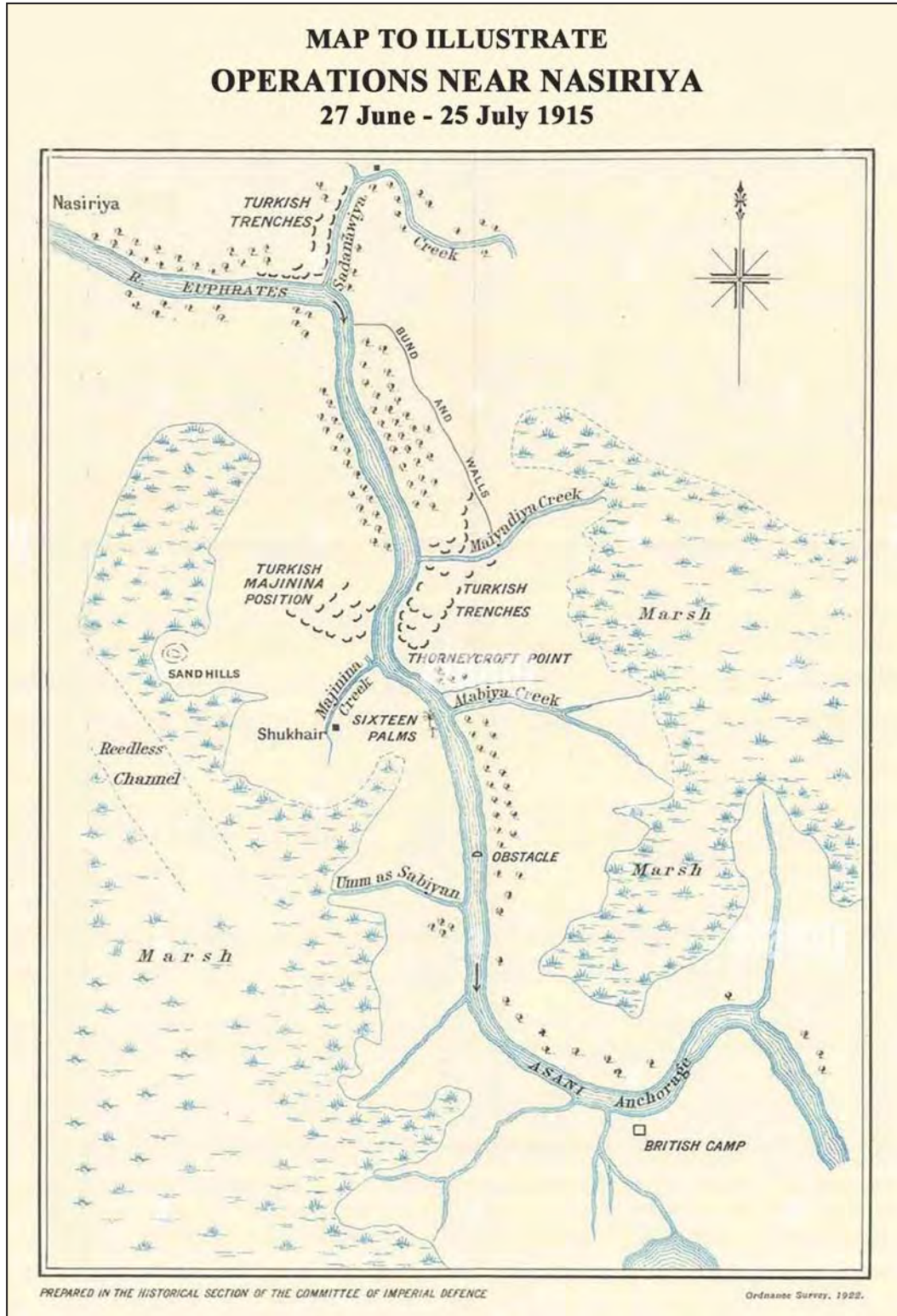
Gorringe ekipmanını ve ağır silahlarını sığ sularda teknelerde veya gerektiğinde karada taşıyarak batıya doğru ilerledi. Osmanlıların ağır ve isabetli sahra top ateşi altında çalışan İngilizler, ilk olarak Hakika Kanalı boyunca inşa edilen Türk yapımı sağlam hafriyatı söktü ve bu operasyon 36 saat sürdü. **Gorringe** nehrin yukarısına doğru ilerlerken Türk sahra silahlarını nehir kıyısından temizlemek için dört gün daha harcadı. Suq al-Shuyukh limanı, ateş edilmeden hızla İngilizlere teslim oldu. Ancak kuzeyde, Nasiriyah'dan 10 km ötede Osmanlılar **Gorringe**'yi bekliyordu.

Nehirde ilerleyemeyen İngilizler, nehrin iki yakasından yaya olarak kuzeye yöneldiler ve Osmanlılara 3 km yaklaştıktan sonra siper kazmaya başladılar. 24. Punjabis piyade alayı batı yakasındaki bir Osmanlı karakoluna karşı harekete geçtiği sırada Budhoosların saldırısı başladı ve İngilizler geri çekilmek zorunda kaldılar. Adamlarının yarısından fazlası kavurucu sıcaktan ve hastalıktan gözle görülür şekilde güçsüz düşerken, **Gorringe** ikmal kuvvetlerini beklemeye karar verdi.

24 Temmuz, şafak vakti ağır bir bombardımanın ardından İngilizler saldırıya geçtiler. Kraliyet Donanması'nın da yardımıyla İngiliz piyadeleri Osmanlı mevzilerine girdiler. İki tarafın da 5.000 asker ile sürdürdükleri çarpışmalar gambotlar tarafından açılan ateşin de etkisiyle Osmanlıların dağılmasına sebep oldu. Nasiriyah düşerken Osmanlı garnizonu Kut'a doğru çekildi.

İngilizler savaşta 500 kişi kaybettiler buna karşılık hastalık ve yorgunluktan ölenlerin sayısı çok daha fazlaydı. Osmanlılar ise 500 ölü, 1000 yaralı ve 1.000 esir verdiler

MAP TO ILLUSTRATE
OPERATIONS NEAR NASIRIYA
27 June - 25 July 1915

Nasiriyah Muharebesi

ES SİNN MUHAREBESİ, 28 Eylül 1915

Osmanlıların zayıflığının farkına varan **General Townshend**, doğru anı yakaladığına kani oldu. Mezopotamya yazınının sona ermesi ve nehrin çekilmesiyle birlikte koşullar İngilizlerin ilerlemesi için elverişliydi.

1 Eylül, 38 toptan oluşan bir bataryası olan ve önemli bir Arap askeri birliği de dahil olmak üzere on iki Osmanlı taburu tarafından korunan nehir kasabası Kut al-Amara'yı hedef alan İngilizler harekete geçtiler.

28 Eylül, şafak sökerken **Townshend**, Kut al-Amara'nın doğusunda Dicle'den güneye, Dujaila'ya doğru uzanan Es Sinn Tabyası'na bir saldırı başlattı. Gün sonunda Kut al-Amara İngilizlerin eline geçerken 1.700 kayıp veren Osmanlılar 300 esir ve 17 topu geride bırakarak kuzeye doğru çekildiler.

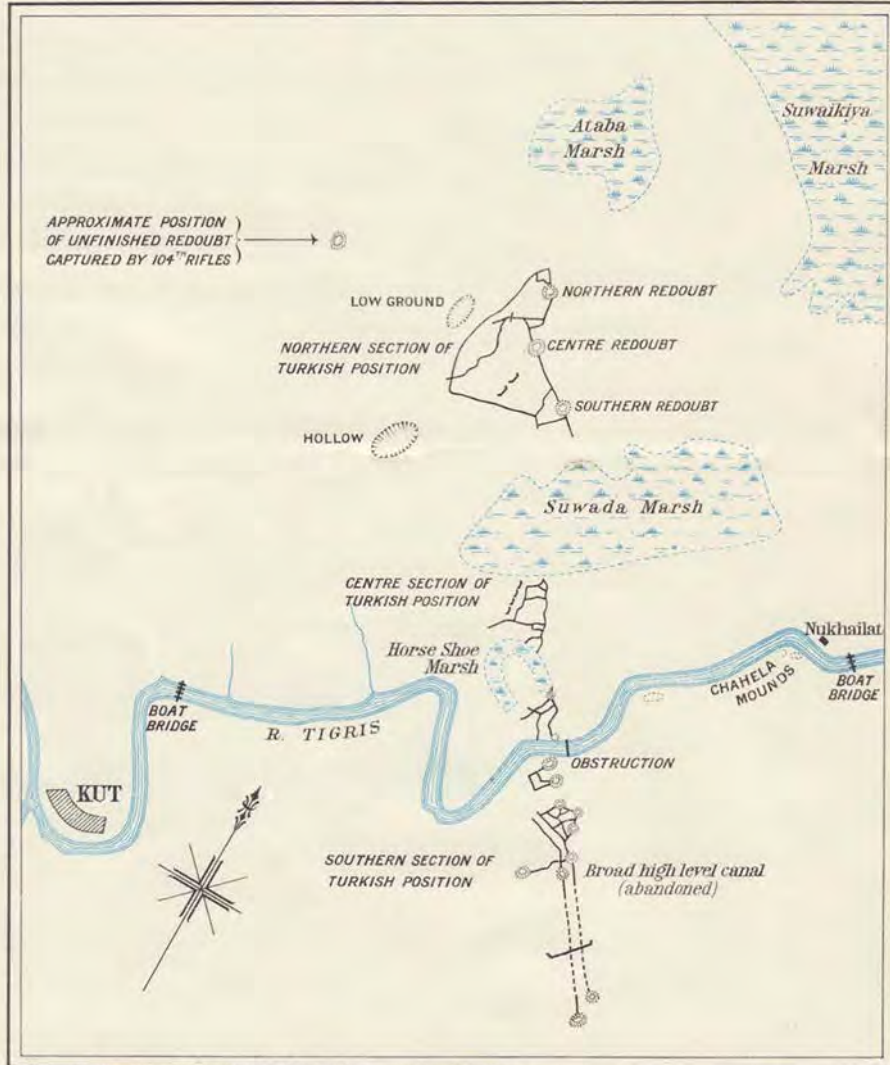
13 Ekim, durumun ciddiyetini anlayan Genelkurmay Irak'ta VI. Ordu'yu kurdu ve başına I. Ordu Komutanı **Mareşal Von Der Goltz**'u getirdi. Kuzeydeki III. Ordu'yu da ihtiyaç halinde VI. Ordu'ya mühimmat ve asker desteği vermekle görevlendirdi. VI. Ordu'yu teşkil eden 18. Kolordu'ya **Albay Kazım Karabekir Bey**, 13. Kolordu'ya da **Albay Ali İhsan Bey** komuta etmekteydi. Mezopotamya'da İngilizler ile çarpışan Osmanlı kuvvetleri ise son altı ay süresince Irak Saha Komutanı **Albay Nureddin Bey**'in emrindeydi.

Yaşlı olmasına rağmen askeri konularda uzmanlığı ile tanınan, ayrıca Osmanlı ordusunun güçlü ve zayıf yönleri hakkında derin bir anlayışa sahip olan **Goltz Paşa** Mezopotamya'ya hareket etmiş olmasına rağmen, İngilizler halen **Nureddin Bey**'in komutan olduğuna inanıyorlar ve onun yetersiz olduğunu düşünüyorlardı. Bu, Osmanlıların yüzyıllar boyunca bu bölgeyi yönettiği ve Irak'ta savaşlar yaptığı hesaba katılmadan yapılan çok yanlış bir yorumdu tabii ki.

Bu düzenlemeden hoşnut olmayan **Nureddin Bey**, İstanbul'daki Başkomutanlığa bir telgrafla duygularını aktardı:

*“Irak Ordusu, **Goltz Paşa**’nın askeri uzmanlığından bağımsızlığını zaten kanıtlamıştır.. Irak’a gayrimüslim bir generalin gönderilmesi kararı, Nüfusunun ağırlıklı olarak Müslüman olduğu ve Kutsal Savaş ilan ettiğimiz bölge dikkat çekicidir.*

MAP TO ILLUSTRATE
THE BATTLE OF ES SINN
28 September 1915

PREPARED IN THE HISTORICAL SECTION OF THE COMMITTEE OF IMPERIAL DEFENCE

Ordnance Survey, 1922.

Es Sinn Muharebesi

CTESIPHON SAVAŞI, 22-24 Kasım 1915

Kut al-Amara'nın kaybedilmesinin ardından Osmanlı kuvvetleri taktiksel olarak Dicle nehri boyunca 150 kilometre yukarıya çekilerek Bağdad'ın 35 kilometre güneyinde bulunan antik Pers kenti Ctesiphon'daki Salman Pak'a mevzilendi.

Ctesiphon, çorak Irak çölünde, Basra'nın yaklaşık 610 km yukarısında, Kut al-Amara'nın 64 km kuzeyinde ve Bağdad'ın 26 km güneydoğusundadır. Saygın şehir Kerbela'nın yakınında olan Salman Pak, Dicle'nin batıya yönelik büyük bir kıvrımının doğusunda, yatay olarak 10 kilometre boyunca uzanan zorlu bir cephe hattı oluşturan müstahkem bir kaleydi. Ayrıca bu ana hattın 4.8 km güneyinde, dikey olarak nehre doğru uzanan ve Osmanlı kuvvetleri tarafından gözlem için kullanılan, 6.1 metre yüksekliğinde antik bir duvar vardı. **Albay Nureddin Bey**, iki savunma hattını titizlikle şekillendirerek aralarında üç kilometrelik mesafeyi korudu ve kanadını da nehir ile güvence altına aldı.

45. Tümen, Salman Pak'ta **Nureddin Bey**'in kuvvetlerine entegre olurken, 51. Tümen, 17 Kasım'a kadar saflarını takviye etti. Yedi piyade taburu ve Schneider obüsleriyle donatılmış bir tabur daha **Nureddin Bey**'in kuvvetlerine katıldı. **Nureddin Bey**, 19 makineli tüfek, 52 top ve bir süvari birliğinin desteklediği 18.000 kişilik bir kuvveti yönetiyordu.

35. ve 38. Tümenler ağırlıklı olarak Araplardan oluşuyordu. Savaş öncesinde 38'inci Tümen Basra, 35. Tümen de Musul garnizonuna bağlıydılar. Yeni oluşturulan 45. ve 51. Tümenlerin mevcudu ise ağırlıklı olarak Türklerden oluşmuştu.

İngiliz kuvvetleri yaklaşık 11.000 kişilik 6. Poona Tümeni'nden oluşuyordu. Bazı İngiliz birlikleri de yakın zamanda ele geçirilen Kut kasabası ve nehri kavşağında garnizon kurmak üzere geride bırakılmıştı. **General Townshend** kötü hava koşulları ve ıslak zemini de hesaba katarak, ilerleme konusunda isteksizdi. Ancak bölgedeki İngiliz kuvvetlerinin Başkomutanı **General Nixon**, **Townshend**'e Bağdad'ın alınması emrini verdi. Böylece İngilizler kuzeye doğru ilerlemeye başladılar.

Townshend'in saldırı planı

Townshend kuvvetlerini dört kola ayırmıştı. A, B ve C Sütunları olarak adlandırılan üç piyade birliği, Osmanlı hatlarının farklı noktalarına önden saldırı için planlandı. Uçan Sütun olarak adlandırılan diğer birlik ise süvari ve piyade karışımından oluşuyordu ve Osmanlı hatlarının sol kanadında saldırması gerekiyordu. Saldırı iki nehir teknesi, bir savaş teknesi ve HMS Firefly tarafından desteklenecekti.

Nureddin Bey'in savunma planı

Nureddin Bey'in savunmasını hazırlamak için 55 günden fazla zamanı vardı ve iyi bir hazırlık yaptı. Kuvvetlerini nehrin güney kıvrımının kuzeyine yatay L şeklinde bir düzende konuşlandırdı. 38. Tümen, L'nin uzun çizgisine ve 45. Tümen, hattın en savunmasız bölümü olan kısa çizgisine yerleşti. Bu tümenlere ait iki alay da hendeğin biraz gerisinde konuşlandırıldı.

İlk hendek hattı 12 güçlü nokta ile destekleniyordu ve kuzeyde ikinci hendek hattı vardı. 35. Tümen birinci hendek hattına ve kıdemli 51. Tümen de ikinci hendek hattına destek olmak üzere yedekte bırakılmıştı. Osmanlı topçusu merkezi bir konuma yerleştirildi. Topçulara önce İngiliz hücum botlarına ateş açması, ardından Osmanlı rezervlerini desteklemek için ateşi kaydırmaları emredildi.

Hareketler ve çatışma

Townshend, 21 Kasım'ın son saatlerinde, 22 Kasım şafak vakti saldırmak amacıyla bir gece yürüyüşü emri verdi. Harekat planlandığı gibi gerçekleşse de nehrin batı yakasındaki kötü zemin koşulları nedeniyle İngilizler, doğu yakasındaki çok daha güçlü mevzilere saldırmak zorunda kaldılar.

İlerlemenin nehir savaş gemileri tarafından desteklenmesi gerekiyordu, ancak iki şey silahlı teknelerin savaşta bir faktör olmasını engelledi. Önce batı yakasındaki Osmanlı topları üzerlerine ateş yağdırdı. İkinci olarak, Dicle'de geniş çapta mayınlar vardı ve nehirdeki bazı engeller de navigasyonu zorlaştırıyordu.

İngilizlerin Ctesiphon saldırısı, 22 Kasım 1915.

Birinci gün

Savaşın başlaması ile birlikte İngilizler güneyden kuzeye doğru dikey olarak sıralanmış C Sütunu, A Sütunu, B Sütunu ve Uçan Sütun ile saldırıya geçtiler. C Sütunu hafif silahlar ile birlikte topçu ateşine maruz kaldı ve Osmanlı siperlerine ulaşamadı. Ardından A Sütunu da ilk hendek hattının yakınında durduruldu. Çoğunlukla Pencaplılar ve Gurkhalar'dan oluşan B Sütunu ilk siper hattına ulaşmış Osmanlı kuvvetlerini geri çekilmeye zorladı ve onları ikinci siper hattına doğru takip etti. **Nureddin Bey** 45. Tümenin yedek alayını görevlendirdi, ayrıca 35. Tümeni de getirdi ve İngiliz kuvvetlerini durduruldu.

Townshend C Sütunu'na geri çekilip kanada hamle yapmalarını emretti. Bu hareket oldukça karmaşıktı ve Osmanlı kuvvetlerinin kanatlara ateş açması nedeniyle görev zorlaştı. Bu arada Uçan Sütun, Türk ve Arap süvarilerine karşı sonuçsuz kalan çatışmalara girdi. **Nureddin Bey** yine yedek bırakmış olduğu 51. Tümeni görevlendirerek **Townshend**'in kanat saldırısını durdurdu.

Günün sonunda 6. Poona Tümeni ilk siper hattını ele geçirdi, ancak İngilizler ağır kayıplar verdiler. Osmanlı kuvvetleri de ağır kayıplar vermelerine rağmen yeni saldırıları göğüslemeye hazırıldılar.

İkinci gün

Townshend, destekleyici bir kanat saldırısıyla Osmanlı hattını yarıp geçmeye çalıştı, fakat başarılı olamadı. Osmanlılar daha sonra mevcut tüm güçleriyle İngiliz mevzilerine karşı saldırı düzenlediler. Mücadele zordu ama İngilizler konumlarını muhafaza ettiler. Her iki ordu da ağır kayıplar vermişti ve tüm birlikler iki gün süren yoğun çatışmalara katılıp bitkin düşmüştü. Osmanlıların 6.188 ölü ve yaralı vardı. 51. Tümen % 12, 35. Tümen % 25, İngiliz saldırılarının en ağırını çeken 45. Tümen ise % 65 oranda kayıp vermişti.

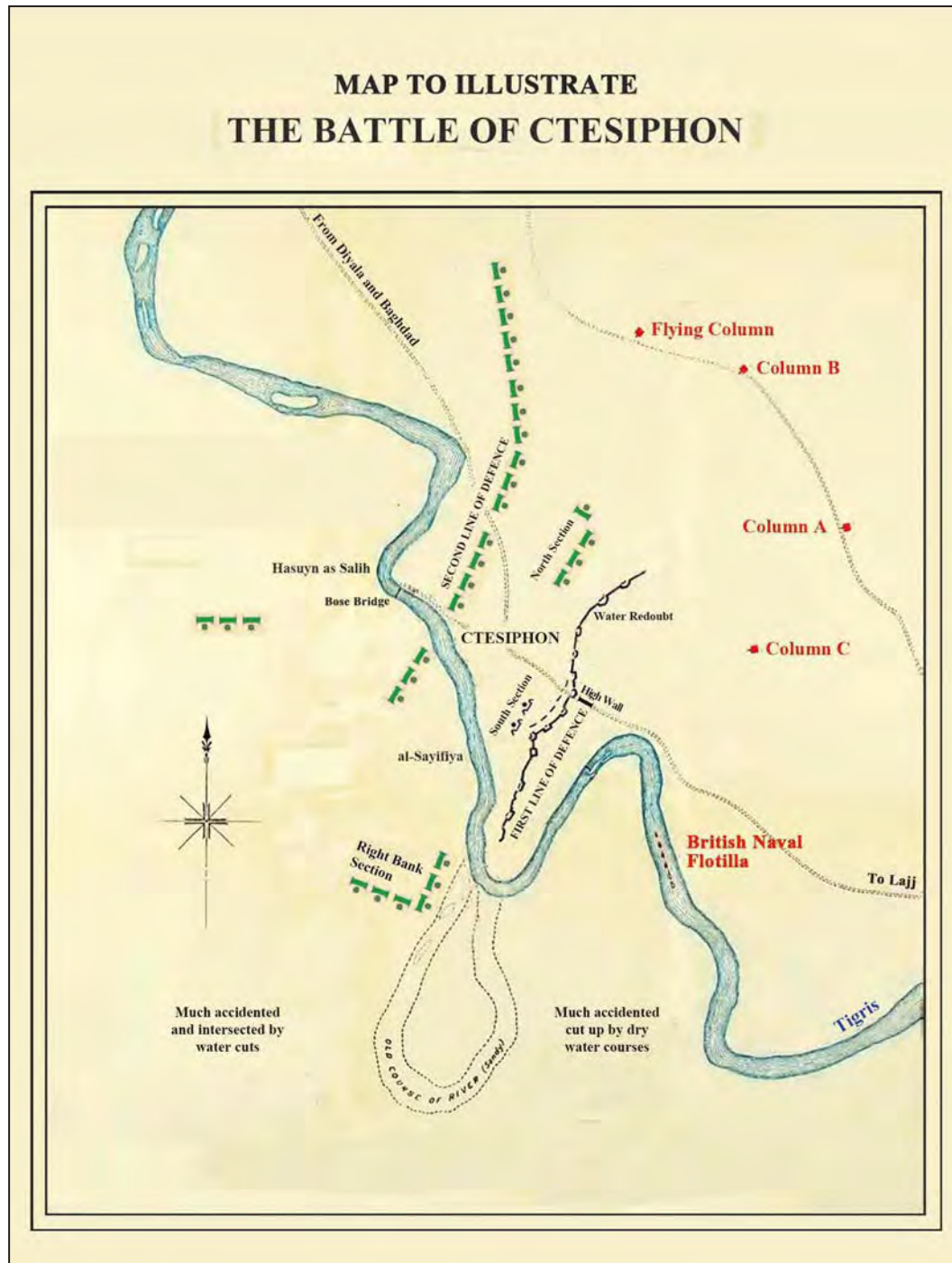
Üçüncü gün

24 Kasım, **General Townshend** Bağdad'ı alma çabalarına devam edemeyecek kadar büyük kayıplar vermesi nedeniyle geri çekilmesi gerektiği sonucuna vardı. 6. Poona Tümeni, mevcudunun % 40'ını, yaklaşık 4.600 asker kaybetmişti. Kalan 8.500 kişi de bitkin durumdaydı. **Nureddin Bey** de ağır kayıplar nedeniyle geri çekilmek zorunda olduğunu düşünüyordu, fakat İngilizlerin geri çekildiğini anlayınca ordusunu geri çevirerek onları Kut'a kadar takip etti.

Ctesiphon ve sonrasında yaşananlar, İngilizlerin bu seferdeki önemli bir zayıflığını ortaya çıkardı! Savaş hem de hastalık nedeniyle yaşanan kayıplar göz önüne alındığında, İngiliz birliklerinin ikmalî yetersizdi ve tıbbî birliklerinin personeli yetersizdi. Bağdad'ın **General Maude** tarafından ele geçirilmesiyle sonuçlanan sonraki seferde lojistik ile çok daha iyi ilgilenildi.

Kuşatma

7 Aralık, **Nureddin Bey** komutasındaki Osmanlı kuvvetleri Kut al-Amara'yı kuşattılar.

Ctesiphon Savaşı

SHAIKH SAAD MUHAREBESİ, 6-8 Ocak 1916

General Townshend, Kut'da kuşatıldıktan sonra acil yardım çağrılarında bulundu. Bölgesel İngiliz Başkomutanı **Sir John Nixon** Kut'ta kuvvetlerinin iki aydan fazla yiyecek tedarikinin bulunmadığını öğrendikten sonra, derhal bir yardım gücü oluşturmak için faaliyete geçti. Böylece bırakın birlikte savaşmayı, asla manevra yapmamış olan ve bazıları deniz yoluyla Fransa üzerinden gelen erlerden oluşan bir Tümen, **Nixon**'un Basra Karargahı'ndan nehrin yaklaşık 200 km yukarısında bulunan Ali Gharbi'deki İngiliz ileri üssüne gönderildi. **General Aylmer**, İngiliz kuvvetlerinin mevcut ulaşım, nehir ve yol sıkıntısından muzdarip olması nedeniyle ilerlemenin zor olduğunu biliyordu. Buna rağmen 19.000 asker, 46 top, üç monitör ve iki uçakla yola çıktı. İngilizlerin yürüyüşü çok zorlu geçti. Dondurucu geceler ve kavurucu sıcak günler, kötü yollar ve sınırlı su mevcut olduğundan, birlikler bu yeni koşullar altında sıkıntı çekti. Özellikle son altı haftayı denizde geçirdikleri ve dolayısıyla kondisyonlarının en üst düzeyde olmadığı göz önüne alındığında, olağanüstü derecede iyi bir performans sergilediler.

Bu yeni Tümenin karşısında Kut'un hemen güneyinde konumlanmış yaklaşık 30.000 kişilik Osmanlı ordusu vardı. 2. Black Watch taburu ile desteklenmiş 7. İngiliz Tümeni erleri zaferden emindiler. Dicle nehrinin iki kenarında konuşlanmış Osmanlı kuvvetlerinin aralarında bir köprü dahi olmayışı da morallerini yükselten bir faktördü.

Dicle nehrini takiben ilerleyen **Aylmer**, Ali Gharbi'nin 15 km yukarısında ve Kut'un 32 km doğusunda, Shaikh Saad'da konaklamak zorunda kaldı. **Nureddin Bey**, Shaikh Saad'dan Kut'a kadar Dicle'nin her iki yakasına yaklaşık 22.500 asker ve 72 silah yerleştirerek **Aylmer**'in yolunu etkili bir şekilde kapatmıştı.

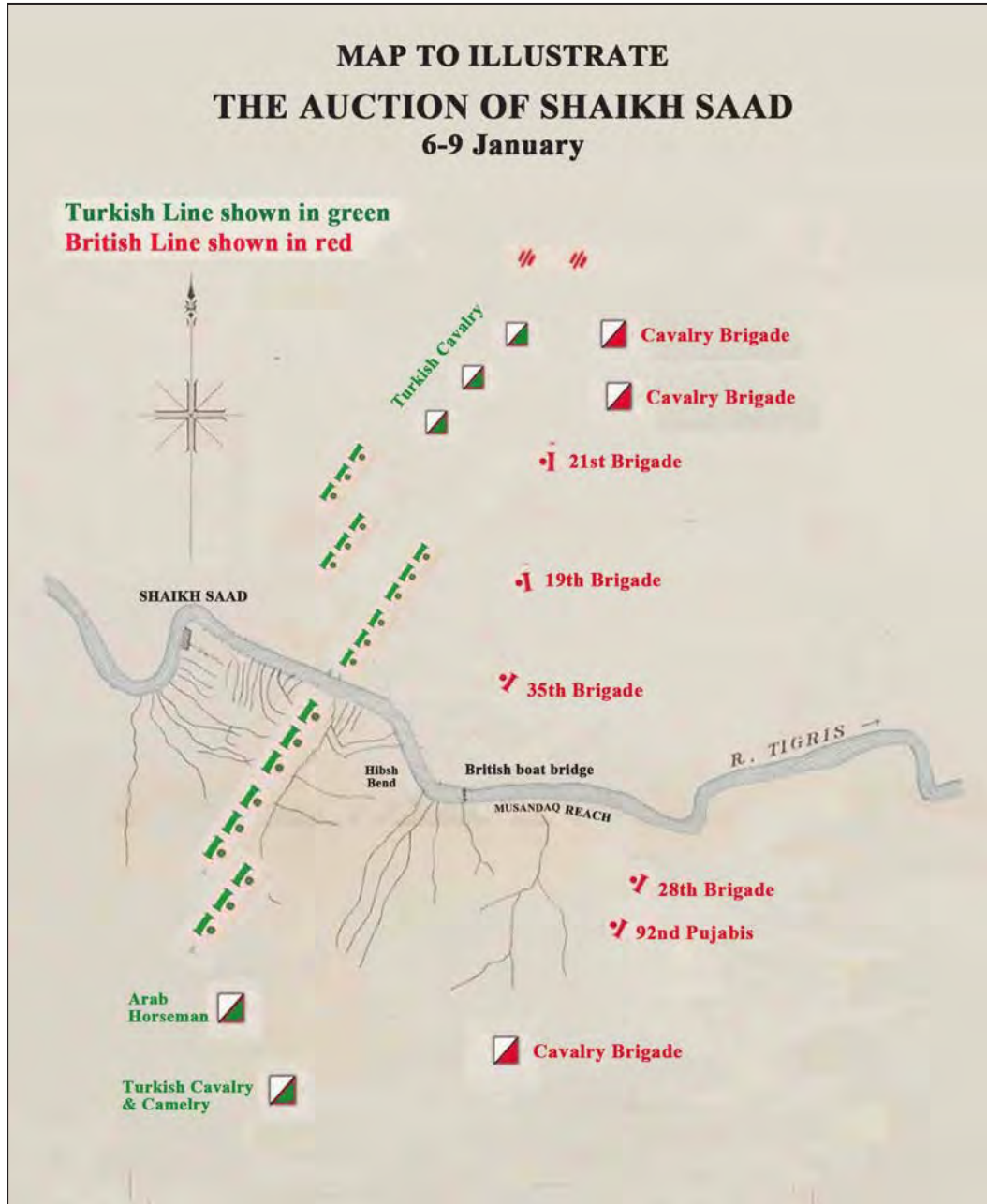
6 Ocak, **Aylmer**'in **Tümgeneral George Younghusband** komutasındaki ileri kuvveti ile nehrin iki kanadına yaptığı saldırılar İngilizlerin ağır kayıplarına yol açarak başarısızlıkla sonuçlandı. Gücünün büyük bir kısmı gelmesine rağmen, **Aylmer**'in ikinci saldırısı da benzer şekilde başarısız oldu. **Nureddin Bey** yaptığı karşı saldırılar ile İngilizlerin Dicle'nin doğu yakası boyunca ilerleyişini sonlandırdı.

Konumlarını güçlendirmek isteyen Osmanlılar siper kazmak için ellerinden geleni yaptılar. Böylece Dicle'nin batı yakasında 3.5 km, doğu yakasında 2.5 km siperleri oldu. Nehrin doğu tarafındaki savunmanın daha zayıf olduğunu anlayan İngilizler, 28. Tugay ile ani bir saldırı yaparak orayı ele geçirdiler. Batı yakasında ise durum farklıydı. Topçuları sınırlı ve siperleri olmayan İngilizler çok az destek alabildiler ve saldırıları başarısız oldu. Yaklaşık 300 metrelik hızlı ilerlemenin ardından 2. Black Watch uzun menzilli atışlar nedeniyle kayıplar vermeye başladı. Bu sırada sis çöktü ve İngiliz topçusunun desteği de sona erdi. Orada bulunan en kıdemli yaralı subay olan **Yüzbaşı Hamilton-Johnson**, sayıları yalnızca 120 kişi kalan 2. Black Watch'tan siper kazmalarını istedi ve akşam karanlığı çökünce rahatsız edilmeden geri çekildiler.

8 Ocak, geceyi ertesi gün yapacağı saldırıya hazırlık yaparak geçiren **Aylmer**, Osmanlı siperlerinde kimsenin kalmadığını öğrenince çok şaşırıldı. İngilizler de Osmanlılar gibi geri çekildiler ve savaş sona erdi.

İngiliz kuvvetleri, çatışma sırasında önemli bir kazanç elde edemedi 133'ü subay olmak üzere 4.202 kayıp vermiş; Kut'taki **Townshend**'i kurtarma operasyonu ise kayda değer bir ilerleme göstermemiştir.

Bu çarpışmaların ardından Harbiye Nazırı **Enver Paşa**, **Nureddin Bey**'i görevden aldı ve yerine rütbesini albaylığa yükselterek İstanbul merkezinde görev yapmakta amcası **Halil Bey**'i getirdi. Her ne kadar **Mareşal von der Goltz** sözde tüm Mezopotamya seferini yönetiyor olsa da, günlük operasyonlar Türk komutanlara devredildi.

Shaikh Saad Muharebesi

WADİ MUHAREBESİ, 13 Ocak 1916

Aylmer'in birlikleri Dicle üzerinden Kut'a doğru ilerlemeye çalışırken bitkin ve moralsizdi. Bölgedeki mevcut yol ve tedarik hatlarının tipik sıkıntısı nedeniyle ilerlemeleri sekteye uğradı. **Aylmer**, Wadi mevzisini geride bırakmayı, Hanna Defile'yi ele geçirmeyi ve Osmanlı kuvvetini kuşatmayı planlamıştı. **Tuğgeneral George Kemball** komutasındaki 7. Meerut Tümeni'nin 28. Hint Tugayı, Wadi siperlerine önden saldırırken, Dicle Kolordusu'nun geri kalanı kanattan ilerliyordu. Ancak İngiliz birlikleri, bölgenin doğru haritalarının olmaması nedeniyle zorluk yaşadı ve planlamanın büyük kısmı şansa bırakıldı.

Bu arada, yeni bölge komutanı **Halil Bey** yönetimindeki Osmanlı ordusu, İngilizlerin Kut'a ulaşmak için geçmek zorunda kalacağı daha küçük Wadi nehri kıyılarında yaklaşık 20.000 askerle daha sağlam savunma mevzileri hazırladılar.

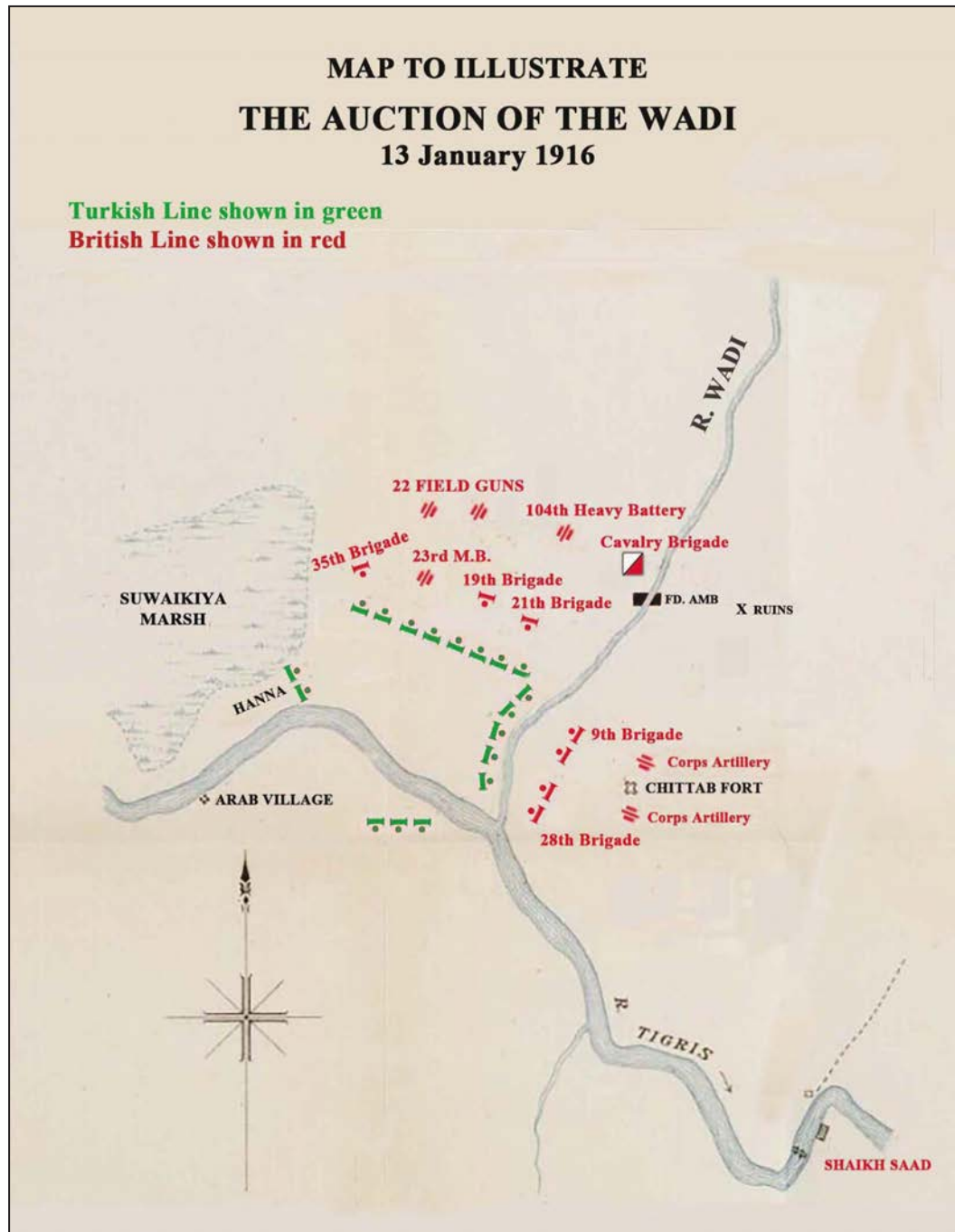
13 Ocak, sürekli sis ve topçu birliklerinin nehir boyunca yavaş ilerlemesi nedeniyle ertelenmiş olan saldırı, İngiliz kuvvetlerinin sayıca az olması nedeniyle sürpriz unsurunu hızla kaybetti. Hatlar sağlam Osmanlı direnişine karşı kendilerini savunmak için çabaladılar. **General Kemball** önden ilerlerken **General Young-husband** İngiliz kuvvetlerinin büyük bir kısmıyla birlikte geniş bir dönüş hareketi yapmaya çalıştı. Alarma geçirilen Osmanlı kuvvetlerinin hafif silahlar ve topçu ateşi İngiliz piyade hareketlerini durdurması başarı şansını ciddi şekilde etkiledi.

Önde giden İngiliz kolu uygun haritalardan yoksun olduğu için kayboldu. Fırsatı değerlendiren Osmanlı birlikleri, İngilizlerin kanat manevrasıyla yüzleşmek için kuzey-güney yönünden doğu-batı yönüne doğru dönmeye başladı. Bunun sonucunda İngilizlerin 28. Tugay ile yaptığı önden saldırı ağır kayıplarla püskürtüldü.

Akşam karanlığında girişimin başarısız olduğu anlaşıldı. Osmanlı kanatları etrafında manevra yapmaya çalışan İngiliz birlikleri nehre ulaşmayı başaramadılar. Hanna Defilesi'nin ağzı da, mevzilenmiş Osmanlı birlikleri tarafından güçlü bir şekilde tutuluyordu. **Aylmer** günün sonunda saldırıyı durdurdu ve kalan birliklerinin çoğunu Dicle'nin doğusuna gönderdi.

Aylmer'in birlikleri Wadi'nin kontrolünü ele geçirmişti, ancak bu, saldırıda öldürülen veya yaralanan 40 İngiliz subayı dahil 1.600 kişiye değmeyecek kadar küçük bir başarıydı ve **Townshend**'in kuşatılmış kuvvetlerine bir yardımı da olmadı.

Bu çarpışmalardaki eylemlerinden dolayı 9. Bhopal Piyade Taburu'ndan **Sepoy Chatta Singh**, Victoria Haçı ile ödüllendirildi.

Wadi Muharebesi

HANNA MUHAREBESİ, 21 Ocak 1916

İngiliz Başkomutanı **Sir John Nixon, Charles Townshend**'in Kut al-Amara'daki kuşatılmış kuvvetini kurtarmayı iki kez başaramayan **General Aylmer**'e, operasyonlara devam etmesi emrini ilettiler.

Aylmer'in 10.000 kişilik kuvveti Kut'a ulaşmak için Dicle nehrinin doğu yakası boyunca ilerlerken önündeki tek engel, kendine güveni giderek artan **Halil Bey**'in komutasındaki 30.000 kişilik Osmanlı ordusuydu. Osmanlılar, Wadi'nin biraz yukarısındaki Hanna Defile'ye yerleşmişti.

20 Ocak, Wadi Muharebesi'ndeki son başarısızlığından sadece bir hafta sonra ve şiddetli yağmur altında, **Aylmer** Hanna Defile'yi almak için harekete geçti. **Aylmer**'in saldırısı, öğleden sonra topçu ateşi ve 7. Tümen'den 4.000 askerin ilerlemesiyle başladı.

21 Ocak, etkisiz topçu ateşinin ardından yaklaşık 500 metre derinliğindeki No Man's Land'de ilerleyen İngiliz kuvvetlerinin önü dikkatlice yerleştirilmiş makineli tüfek atışları ile kesildi ve hiçbir zemin kazanılmadı.

Ertesi gün saldırıya devam etmeyi planlayan **General Aylmer**, yaralı ve hastalarının kritik durumuna ilk elden tanık olduktan sonra operasyonları durdurdu. Başarısız olan saldırı 2.700 İngiliz'in daha ölmesine neden olmuştu ve eldeki tıbbi malzemeler acınacak derecede yetersizdi.

Kuşatmayı kırmak amacıyla yapılan çarpışmalar sonuçsuz kalmış ve bedeli ağır olmuştu. Bu sırada Kut al-Amara erzak azaldıkça umutsuzluğun eşiğine geldi; hastalık kontrolsüz bir şekilde çoğaldı ve ölümler arttı. **Aylmer, Townshend**'in kuvvetlerine yardım ayarlamasının imkansız hale geldiğine karar vermişti. Buna rağmen hastalanan **Nixon**'un yerini alan yeni bölgesel Başkomutan **Sir Percival Lake, Aylmer**'e denemelerine devam etmesi emrini verdi.

DUJAILA MUHAREBESİ, 8 Mart 1916

Şubat ayında 2. Piyade Tümeni takviye olarak gönderilmiş ve **Albay Ali İhsan Bey** komutasındaki Osmanlı 13. Kolordu'su güç kazanmıştı..

Sel mevsimi yaklaşırken Şubat ayı boyunca sessiz siper savaşları yapıldı. Başkomutan **Sir Percival Lake, Aylmer**'in bir kez daha denemesi gerektiği konusundaki kararlıydı. Bu nedenle **Aylmer**, kuvvetinin Dicle nehrini geçerek, Es Sinn'in en dış ucunda, Osmanlıların Dujaila (Sabis) Tabyası'na doğrudan bir saldırı gerçekleştirilmeyi planladı.

Mart ayı başlarında **Aylmer**'in çoğu Gelibolu'da savaşmış deneyimli 25.000 askere sahip oldu ve daha fazla takviye istiyordu. Bu istek **Lake** tarafından reddedildi ve en geç 15 Mart 1916'ya kadar bir saldırı başlatma talimatı aldı. Böylece **Aylmer**, iki tümeninin büyük bir kısmına (35.000 asker ve 62 silah) Dujaila Tabyası'na saldırmak için gece boyunca yürüyüş yapmalarını emretti ve Hanna'nın önünde 6.500 kişi bıraktı. Bu arada **Townshend** de Osmanlı kuvvetlerine arkadan saldıracaktı. 6 Mart sabahı başlaması planlanan saldırı, yoğun yağış nedeniyle iki gün ertelendi.

8 Mart, sabah 10:00 sularında ana hücumu yöneten **General Kemball** öğle vakti tabyanın 700 metre yakınında durduruldu. **General Keary, Aylmer**'in belirlediği takvime bağlı kalarak ikinci bir saldırı düzenledi ancak bunun başarısızlıkla sonuçlandığını anlayınca planladığı saldırıyı iptal etmeye karar verdi. Gün sonunda saldırı zayıfladı ve İngiliz kuvvetleri 3.500 kayıp vererek başlangıç pozisyonlarına geri döndüler. Osmanlıların kaybı ise 1200 kişiydi. Dujaila'daki yenilgi haberi 6'ncı Poona Tümeni'ne duyurulduğunda, dindaşlarıyla savaşmak konusunda zaten anlaşmazlığa düşmüş olan Hintli Müslüman askerler kaçmaya başladılar.

Kurtarma kuvvetinin bu son kasvetli başarısızlığının ardından, 12 Mart'ta **Aylmer** geri çağrıldı ve yerine sevilmeyen **George Gorringe** getirildi. Kut garnizonunu kurtarmanın imkansız olduğu düşünölmeye başlamıştı. Yine de ertesi ay Birinci Kut Muharebesi'nde son bir çaba sarfedildi ve başarısızlık sonucu belirledi. Mart ayının geri kalanında Dicle Kolordusu, takviye kuvvetlerini bekleyecekti. Güçlendirilip konsantre olduklarında, **Townshend**'in garnizonunun yiyeceği bitmeden kuşatmayı bir kez daha kırmaya çalışacaklardı.

19 Nisan **Mareşal von der Goltz** Bağdad'ta koleraya yenik düştü ve **Albay Halil Bey VI. Ordu Komutanlığı**'na atandı.

24 Nisan, çarklı vapur Julnar, 270 tonluk temel malzemeye kuşatılmış kasabaya nehir yoluyla ulaşmak için tehlikeli bir göreve çıktı. Akşam saat 19.00 sıralarında Falahiye limanından ayrılan Julnar, Osmanlı sahilindeki bataryaları hedef alan İngiliz topçularının yarattığı kargaşa sırasında fark edilmemek için ışıkları söndürülerek, karanlığın örtüsü altında yola çıktı. Gemi, büyük bir ustalıklı ilk savunma hatlarını zarar görmeden geçerek Kut'a doğru kararlı bir şekilde ilerledi. Ancak Julnar, Maxis Geçidi'ne ulaştığında Osmanlı 3. ve 7. Alayları bir ateş barajı açarak gemide feci patlamalara neden oldular. Kaptan dahil olmak üzere birçok hayat kaybedildi ve bir buçuk saat süren amansız saldırıya dayandıktan sonra Julnar kendini karaya oturmuş olarak buldu; hayatta kalanlar esir alındı. Un, pirinç, bisküvi ve konserve et yüklü gemi, kendi yiyecek sıkıntısıyla boğuşan Osmanlı birliklerinin imrendiği bir ödöl haline geldi.

Kut'a yetersiz erzak göndermeye yönelik ara sıra yapılan girişimlere rağmen, erzak, kuşatma altındaki İngiliz kuvvetlerinin çaresiz ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmış; affetmeyen savaş sahnesinde hayatta kalma mücadelesi bir çok cana mal olmuştu.

İngiliz Ordusu Teslim Oldu

Osmanlı Genelkurmayı'nın bu yanıtı üzerine Tümgeneral **Charles Vere Ferrers Townshend**, **Halil Bey'e** gönderdiği mektupta, ordusunu teslim hazırladığını belirterek, şu ifadeleri kullandı:

Paşa hazretleri, açlık bizi silah bırakmaya zorluyor. Zat-ı alilerinin "Sizin cesur askerleriniz bizim samimi ve kıymetli misafirleriniz olacaktır." sözlerinize istinaden kahraman askerlerimi size teslim hazırım. Askerlerim verilen görevi yaptıkları için onlara iyi davranınız. Siz, askerlerimi Salman Pak muharebesinde, ricat zamanlarında ve beş ay devam eden Kut al-Amara kuşatmasında görmüşsünüzdür. Askerlerimin vazifesini nasıl ifa ettiğini takdir etmişsinizdir. Askeri harp tarihi, özel olarak bu meseleyi teyit edecektir. Gerekli şartlar yerine getirildikten sonra sizin karargahınıza gelip, Kut al-Amara'yı teslim etmeye hazırım. Fakat erzak sevkinin hızlandırmanızı rica ve temenni eylerim. Size hastanemi ziyaret etmenizi ve orada bulunan askerlerimden bazılarının kolsuz ve ayaksız, bazılarının da hasta ve zayıf olduğunu görmenizi teklif ediyorum. Bunları harp esiri olarak almaya hevesli olduğunuzu farz etmem. Yaralıların Hindistan'a sevkinin en iyi yol olacağı kanaatindeyim.

29 Nisan, saat 13.00 sularında 147 gün süren kuşatmayı sona erdiren bir Türk piyade alayı, teslimi tescil etmek üzere Kut al-Amara'ya girdi. Saat 14.30'da Osmanlı bayrağı Belediye Binası'nı süsledi. **Townshend** dahil 4 general, 272 İngiliz ve 204 Hintli subayı dahil 13.309 asker teslim oldular. İngilizler neredeyse bir deri bir kemlik kalmıştı. Savaşta içlerinden 1.000 kişi ölmüş, 7.000 kişi yaralanmış ve 731 kişi de hastalık ve açlığa yenik düşmüştü. Osmanlılar 40 silah, üç uçak, iki nehir gemisi ve 40 otomobili de ele geçirdiler.

Kut al-Amara'nın teslimi. 29 Nisan 1916

1 Mayıs, **General Townshend** ve beraberindekiler önce Bağdad'a ve oradan **Yarbay İshak Bey**'in gözetiminde İstanbul'a gönderildi. **Townshend**, savaş süresini Büyükkada'da ev hapsinde geçirdi. Kahramanlık mertebesine yükselen **Halil Bey**, 33 yaşında Tuğgeneral rütbesine yükseldi ve kendisine "Fahri Paşa" unvanı verildi.

Osmanlı Başkomutanlığı'nın Kut al-Amara zaferi sonrası izleyeceği ihtiyatlı hareket tarzı, konumlarının güçlendirilmesini ve sağlamlaştırılmasını gerektirecekti. Böyle bir strateji, yenilenen herhangi bir İngiliz saldırısını püskürtebilir ve böylece Irak'ın kontrolünü koruyabilirdi. Ne yazık ki bu zekice yaklaşım ihmal edildi. Bunun yerine Ruslara karşı bir kampanya için, mevcut Mezopotamya birlikleri İran'a yönlendirildi.

Kısa süre sonra Irak Askeri Valiliği'ne getirilen VI. Ordu Komutanı **Halil Paşa** daha sonra Başkomutanlık Vekaleti'ne gönderdiği bir başka mesajda İngilizleri teslim alışı "Tümgeneral Townshend'in kılıcını almadım ve kendisine yaveri ve üç hizmetçisinin harp esiri olarak Dersaadet'e sevk edileceği vaadinde buldum." diye anlattı.

Halil Paşa ve İngiliz subaylar. 29 Nisan 1916

Halil Paşa'nın VI. Ordu'ya mesajı

Arslanlar! Bütün Türklere şeref ve şan, İngilizlere kara meydan olan şu kızgın toprağın güneşli semasında şehitlerimizin ruhları sevinçle gülerek uçarken, ben de hepinizin pak alınlarından öperek cümlelerinizi tebrik ediyorum. Ordum Kut'ta ve Kut'u kurtarmaya gelenler karşısında 350 subay ve 10.000 erini şehit vermiştir. Buna karşılık bugün Kut'ta 4 general, 481 subay ve 13.100 er teslim alıyorum. Bu teslim aldığımız orduyu kurtarmaya gelen İngiliz kuvvetleri de 30.000 zayıat vererek geri dönmüşlerdir. Arada cihanı hayrete düşürecek kadar büyük bir fark vardır ve tarih bu olayı yazmak için kelime bulmakta güçlük çekecektir. Türk sebatının İngiliz inadını kırdığı birinci zaferi Çanakkale'de, ikinci zaferi de burada kazandık.

18. Kolordu Komutanı Miralay **Kazım Karabekir**'in mesajı da şöyleydi:

Tarihimizin iki yüz seneden beri yad etmediği böyle bir zaferi bize lütfeden Cenabı Allah'a şükredelim. Bu zaferin en büyük şan ve şerefi, böyle bir vakayı İngiliz tarihinde ilk defa Türk süngüsününün kaydetmesindedir. 18. Kolordu'nun aslan yürekli erleri, Cenabı Allah'a secdeye kapanalım. Bu akşam şehitlerimize Fatihalar, Tebarekeler, Yasinler okunsun. Gaziler birbirine sarılsın, birbirini tebrik etsinler. Ben de bugünkü Kut al-Amara Bayramı vesilesiyle sizin pak ve yüksek alınlarınızdan kemali hürmet ve samimiyetle öperim.

KUT ZAFERİ SONRASI

Hayatta kalan 13.000 kişilik Kut garnizonunun yarısından fazlasının, yüzlerce kilometrelik zorunlu yürüyüşler ve esaret sırasında kötü muamele ve ihmal nedeniyle öldüğü sanılıyor. **General Townshend** lüks bir konakta tutuldu ve adamlarına uygulanan kötü muameleye karşılık kendisine özel muamele yapıldığı haberi İngiliz kamuoyuna duyurulduğunda itibarı geri dönülemez biçimde zedelendi.

Bağdad'a dönen **Halil Paşa**, VI. Ordu içindeki Alman subaylarla bundan sonraki hareket stratejisi hakkında anlaşmazlıklar yaşadı. Onların dediklerini dinlememeye başlamıştı. Osmanlı ordusundaki en yüksek rütbeli Alman general **Liman Von Sanders** "Türkiye'de Beş Yıl" adlı hatıratında yer alan Kut zaferinden dört ay sonra 11 Temmuz 1916'da yazdığı raporunda **Halil Paşa**'yı şu sözler ile anlatır:

*Irak'taki VI. Ordu'da hiç akli başında bir sevk ve idare yok görünüyor. **Halil Paşa**, bir ordu komutanından başka her şeye benziyor. Kut al-Amara başarısından sonra Felahiye'deki İngilizlere saldırıp onları Irak'ın en azından bir kısmını tahliye etmeye mecbur etmek yerine çok nüfuzlu, akıllı ama çok entrikacı ve pek Alman dostu olmayan **İhsan (Sabis) Paşa**'nın Kermanshah üzerinden Hamadan'a doğru ilerlemesine ve az sayıda taburla birkaç Rus süvari alayına karşı Osmanlı basını tarafından çok şişirilen ucuz bir zafer elde etmesine izin verdi. İran'a karşı yapılan bütün hareket boşundaydı. Halkı güvenilmez ve asker olmayan İran'a yapılacak baskının Dünya Harbi'nin gidişatına en ufak bir katkısı olamazdı.*

Nizamiye Piyade Taburu, 1915

Mareşal Von Der Goltz

General Charles Ferrers Townshend

Nureddin (Sakallı) Bey

Halil (Kut) Paşa

Kut al-Amara'yı kuşatan ve teslim alan Osmanlı birlikleri. Mayıs 1916

Osmanlı makineli tüfek bataryaları, Ocak 1916

Osmanlı topçu bataryaları, Ocak 1916

Kut al-Amara'yı ele geçiren Osmanlı subayları. Mayıs 1916

Major-General Charles Townshend with officers of the 6th Poona Division on the day of the surrender of Kut

Kut al-Amara'nın teslim olduğu gün, 29 Nisan 1916

Tebdim olan 6. Poona Tümeni subayları

Kut'da esir alınan İngilizler

II

General Charles Townshend'in Mezopotamya Günlüğü

BASRA'DAN İLERLEYİŞ

Osmanlı'nın Almanya'nın yanında savaşa girme kararının ardından İngiltere, Osmanlı vilayeti Mezopotamya'daki petrol kaynaklarını korumak için asker gönderdi.

Kasım 1914, İngiliz komutan **General Sir John Nixon**'a bağlı Hintli birlikler önce limanı ve daha sonra Basra'yı işgal ettiler.

İkinci bir tümen gelince **General John Nixon**, emrindeki komutanlara Mezopotamya'nın derinliklerine doğru ilerleme emrini verdi. İngiltere, buradaki başarılı bir hareketin Arapları Türklere karşı harekete geçirmeye yardımcı olacağına inanıyordu. Bir tümen Fırat nehrinden Nasiriye'ye doğru ilerledi. **Tümgeneral Charles Townshend** komutasındaki 6'ncı Poona Hint Tümeni de Dicle nehri boyunca 160 km ilerleyerek 4 Haziran 1915 tarihinde Amara'yı ele geçirdi.

KUT'A DOĞRU

Amara'dan sonra **Townshend**'e ilerlemesi emredildi; önce Kut'a, ardından yaklaşık 400 km uzaklıktaki eyaletin başkenti Bağdad'a doğru. **Townshend**, Türklere ağır kayıplar verdirerek 28 Eylül 1915 günü Kut'a girdi. Kasım ortasına gelindiğinde Bağdad'tan yalnızca 40 km uzaktaydı. Ancak tek bir tümen böyle bir operasyona yetecek kadar güçlü değildi. Hastalık ayrıca topçu, cephane ve malzeme eksikliği **Townshend**'in gücünü ciddi şekilde zayıflatmıştı. Bağdad'ı ele geçirmeyi başarmış olsa bile onu elinde tutacak gerekli rezervlere veya lojistik desteğe sahip değildi.

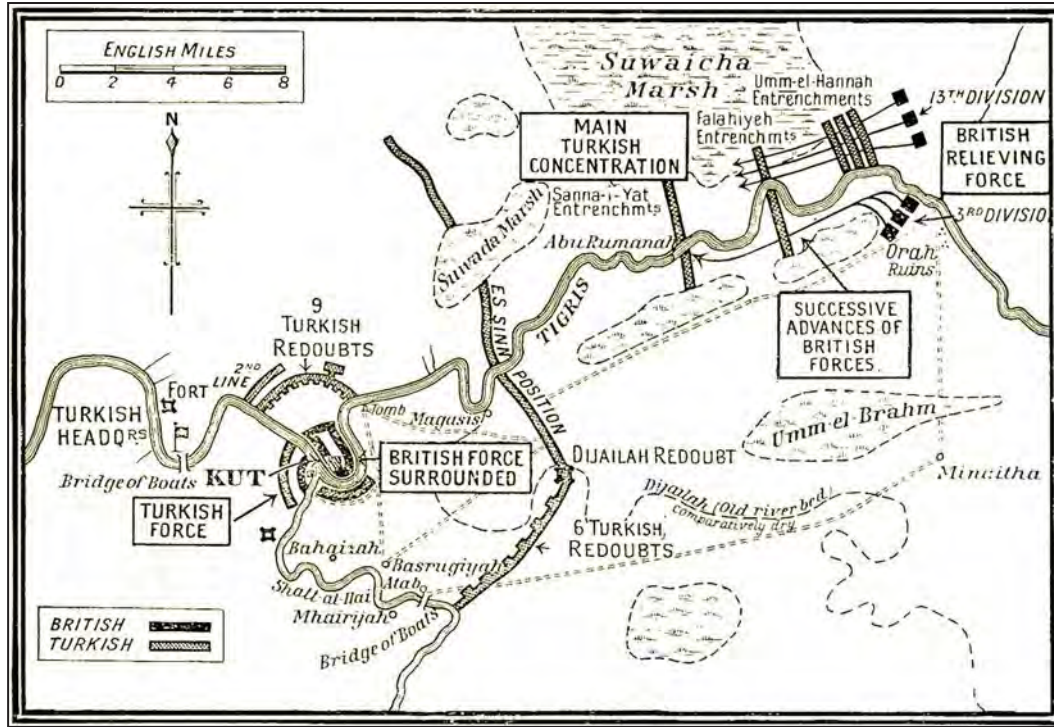
TEĞMEN HENRY GALLUP'UN GÜNLÜĞÜNDEN - 24 Kasım 1915

21-23 Kasım 1915'te **Townshend**, Ctesiphon'da Türkler tarafından engellendi ve ağır kayıplar verdikten sonra Kut'a çekilmeye karar verdi.

Birkaç saat süren çatışmanın ardından düşmanın ana mevzisi birliklerimiz tarafından işgal edildi ve daha sonra dikkatimizi ateş altında kalan sol kanada çevirdik. Türkler öğleden sonra 3:00 sularında çok güçlü şekilde saldırıya geçtiler. Daha sonra yaklaşık 5.000 yeni birlik ile takviye edildiklerini öğrendik. 82. Batarya ile birlikte bu saldırıyı durdurmak için ileri gönderildik. Sanırım bir süreliğine de olsa bunu başardık ama çok zor bir süreçti. Daha sonra başka taraftan saldırdılar ve piyadelerimizi geri sürdüler, biz de son derece etkili ateş altında mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde çekilmek zorunda kaldık.

Kut Kuşatması

7 Aralık 1915'te Türkler **Townshend**'in 10.000 askeri ile 3.500 kamp hizmetlisini kuşattılar ve sonraki birkaç hafta şiddetli saldırılar düzenlediler. Düzenli bombardımanın yanı sıra bu durum, yalnızca iki buçuk ay yetecek kadar yiyecek ve malzemeye sahip olan garnizona sürekli bir zarar verdi. Savunmacılar yavaş yavaş açlıktan ölüyordu.

Kut al-Amara Kuşatması

1/5. BUFFS TABURU ERİ WILLIAM JAY'İN GÜNLÜĞÜNDEN, 6-7 Ocak 1916

Ocak ayının başlarında, Dicle Kolordusu olarak bilinen iki Hint tümeni, **Korgeneral Sir Fenton Aylmer**'in komutası altında **Townshend**'in kuşatma altındaki güçlerini kurtarmak için gönderildi.

Varlığımızı düşmandan gizleyen sis yükselmeye başladı ve kısa süre sonra nehrin karşı yakasındaki silahlarımızdan birinin patlamasıyla savaş başladı. Bulduğumuz pozisyonda savaşı en muhteşem haliyle izliyorduk. Günün ilk yarısında hem topçu hem de piyade ateşlerinin çoğu nehrin diğer tarafındaydı. Eylem geliştikçe tüfek ateşinin tıngırdaması yoğunlaştı ve topların düzenli, ağır patlamasıyla noktalandı. Uzaklarda şarapnellerimiz ve mermilerimiz havada patlayarak kar beyazı bulutlar oluşturuyordu. Birdenbire, bir 'tık' sesiyle son bulan uzun, uzayıp giden bir ses duyuluyor, hemen ardından da yaklaşık 1000 metrekarelik alan sanki bir savurmayla çalkalanıyor. Sonraki üç saat boyunca düşman bizi sürekli olarak şarapnel ile sıvadı. Bir ara arkamı döndüm ve destek müfrezelerimizden birinin ortasına bir merminin düştüğünü gördüm. Kollar, bacaklar ve adam parçaları sarı ve kahverengi bir girdap halinde havaya fırlatıldı ve toz uçup gittiğinde müfrezeden geriye hiçbir şey kalmadı. Arkamızdan ilerleyen bölüklerin büyük kısmı top atışlarıyla yok oldu.

Shaikh Saad Savaşı

Dicle Kolordusu'nun 19.000 askeri ilk büyük hareketini, 22.000 Türk'ün Dicle nehri boyunca savunduğu Shaikh Saad'da gerçekleştirdi. **Tümgeneral George Younghusband**'ın 7. Tümeni, savaş ve ikmal gemilerinden oluşan bir filoyla birlikte nehrin her iki yakasından (batıda 35. Tugay, doğuda 28. Tugay) saldırdı.

Shaikh Saad Savaşı

Saldırı 6 Ocak 1916'da şafak vakti başladı. Herhangi bir yüksek zemin, etkili hava keşifleri veya yeterli süvari bulunmadığından, saldıran birlikler, düşman mevzilerinin nerede başladığını veya bittiğini keşfetmek için sisin içinde yollarını bulmak zorunda kaldı. Nehrin her iki yakasındaki savaşı yönetmeye çalışan **Younghusband**, kuvvetlerini gerektiği gibi kontrol edemedi. Saldırısı her iki yakada da ağır kayıplarla başarısız oldu. Daha sonra nehrin diğer tarafındaki toplarımızdan birinin çıkardığı tek bir patlamayla savaş başladı. Bulduğumuz pozisyonda, o günkü çatışmanın muhteşem bir görüntüsünü elde edebildik. Günün ilk yarısında ateşin çoğu nehrin diğer tarafındaydı. Varlığımızı düşmandan gizleyen sis, kısa sürede hem topçu hem

de piyadeden yükselmeye başladı. Eylem geliştikçe tüfek ateşinin tıngırdaması yoğunlaştı ve topun düzenli, ağır patlamasıyla noktalandı. Uzaklarda şarapnellerimiz ve mermilerimiz havada patlayarak kar beyazı bulutlar oluşturuyordu. Birdenbire, içi boş bir 'tık' sesiyle son bulan uzun, uzayıp giden bir ses duyuluyor, hemen ardından da yaklaşık 1000 metrekarelik alan sanki bir savurmayla çalkalanıyor. Bu bizim ilk şarapnel mermimizdi. Sonraki üç saat boyunca düşman bizi sürekli olarak şarapnel ile sıvadı. Döndüm ve destek müfrezelerimizden birinin ortasına bir merminin düştüğünü gördüm. Kollar, bacaklar ve adam parçaları sarı ve kahverengi bir girdap halinde havaya fırlatıldı ve toz uçup gittiğinde müfrezeden hiçbir şey kalmadı. Arkamızdan ilerleyen bölüklerin büyük kısmı top atışlarıyla yok edildi.

Aylmer takviye kuvvetlerle geldi ve ertesi gün başka bir saldırı başlatıldı. Ama bu da boşa çıkarıldı. 8 Ocak gecesi saldırı hazırlığı yapmakta olan **Aylmer**, Türk siperlerinin boş olduğunu öğrenince çok şaşırıldı. Aslında Türkler, belki de İngilizlerin gücünü olduğundan fazla tahmin ederek bir gecede geri çekilmişlerdi. Yoluna devam eden **Aylmer** hızla Kut'tan yaklaşık 16 km (10 mil) uzaktaki Hanna'ya ulaştı. Ancak 13-21 Ocak 1916 tarihleri arasındaki Vadi Muharebesi ve Hanna Muharebesi sırasında yarmayı başaramadı. Yardım gücünün Mart ve Nisan aylarındaki diğer saldırıları da ağır kayıplara rağmen başarısız oldu. Kut'taki adamları kurtarmaya çalışan yardım gücü yaklaşık 23.000 kayıp verdi.

Hanna Muharebesi, 21 Ocak 1916

Tıbbi başarısızlıklar

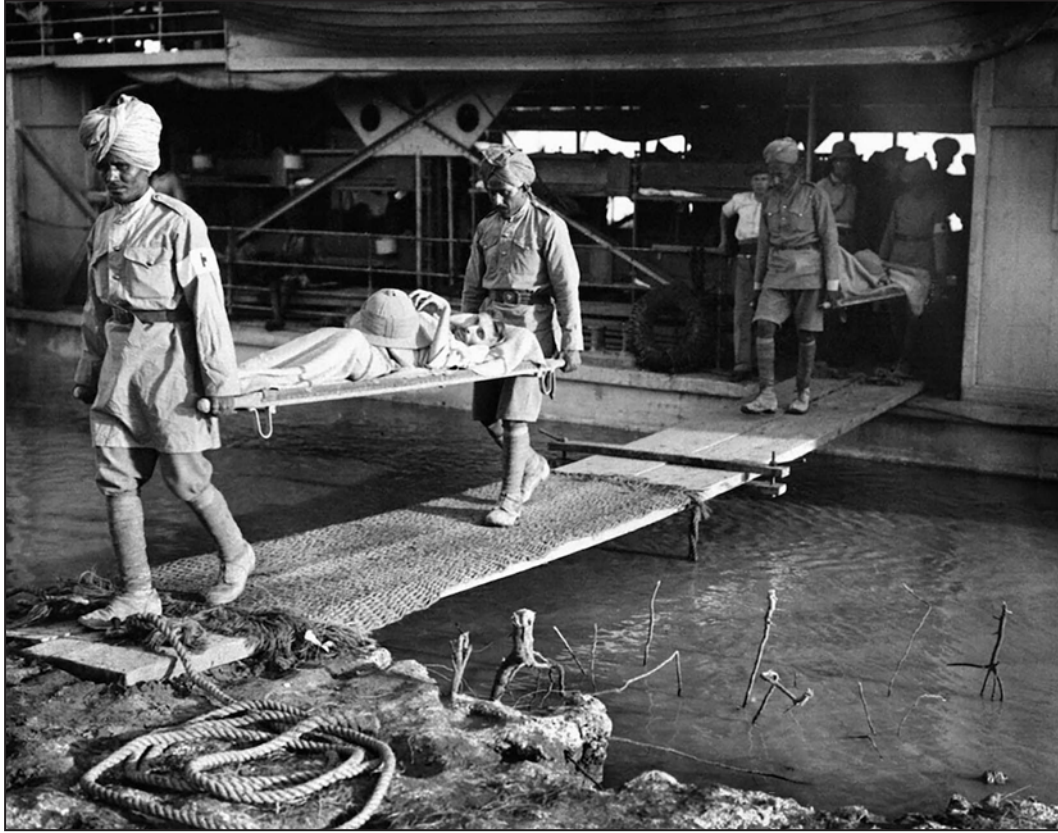
Mezopotamya'daki aşırı sıcaklar, yetersiz tıbbi olanaklar, temiz su eksikliği, sinekler, sivrisinekler ve haşaratlar korkunç düzeyde hastalıklara ve ölümlere yol açtı. Sağlık personelinin tüm çabalarına rağmen, özellikle hareketin başlarında binlerce asker öldü. Kut yardım kuvvetlerine yönelik tıbbi düzenlemeler tamamen yetersizdi: yağmur ve çamur nedeniyle daha da kötüleşti. Sadece 250 yaralının tedavisi için hazırlık yapılmıştı. 9 Ocak 1916'da Dicle Kolordusu'nda 4.000 kişi vardı. Yaralıların çoğu, sahra ambulanslarında muayene edilip Basra'daki hastanelere gönderilmeden önce 10 gün beklemek zorunda kaldı.

TUGAY BİNBAŞISI THOMAS CATTY'İN GÜNLÜĞÜNDEN, 69. Pencap - 18 Ocak 1916

Amara'da kötü tıbbi düzenlemelere dair hikayeler duyduk ama Şeyh Saad'a ulaşana kadar bu durum dikkatimizi çekmedi. Oraya indiğimizde yer ayak bileklerine kadar çamurla kaplıydı. Komuta Memuru bize 1000 Hintli hasta ve yaralının olduğunu ve onlara bakacak yalnızca dizanteri hastası bir Hindistan Sağlık Servisi görevlisinin bulunduğunu söyledi. Pansuman ya da ilaç yoktu ve yaralıların çoğunun 1. Saha Pansumanları dahi çıkarılmamıştı. Hepsi durumun utanç verici olduğu konusunda hemfikirdi. Kıyıdaki arkadaşlar çok umutsuzdu ve nehirden aşağı giden teknelerin berbat durumda olduğunu söylediler; gemiye çıktığımızda pis koku neredeyse sizi yere seriyordu.

TEĞMEN HENRY GALLUP'UN GÜNLÜĞÜNDEN - 20 Nisan 1916

Kahvaltınızı bir tabak kayıtsız at ya da katırla yapmanın ne kadar canavarca olduğunu size anlatamam: çay ve akşam yemeği yok, onun yerine kızarmış ya da kıyma at ve bir parça ekmele... Sadece bir parça ekmeğin özlemine çekiyorum. çikolata ya da konserve elmalı puding. Hiçbir şey elde edemeyince yemek fikrinin insanı bu kadar takıntı haline getirmesi olağanüstü bir şey. Uçaklarımız tahıl çuvallarını, çikolata paketlerini, yola devam etmemizi sağlayacak ne varsa her zamankinden daha fazla atıyordu; fazladan birkaç gün için. İnsanlar zayıflıyordu ve çok fazla hastalık vardı, özellikle de son birkaç güne kadar at eti yemeyi reddederek bu hastalığın büyük kısmını kendilerine getiren Hintliler arasında. Hastanelerden birinden gömülme üzere sedye üzerinde birkaç ölünün getirildiğini görmeden kasabaya nadiren girilirdi.

Kut al-Amara, Nisan 1916

Teslim Olmak

1916 Nisan ayı sonlarında Kut garnizonu açlıktan ölmek üzereydi ve hastalıklar kol geziyordu. Hiçbir rahatlama umudu kalmayan *Townshend*'e Türkler ile müzakerelere başlaması emredildi. Aynı zamanda garnizonda bulunan mühimmat ve teçhizat imha edilmeye başlandı.

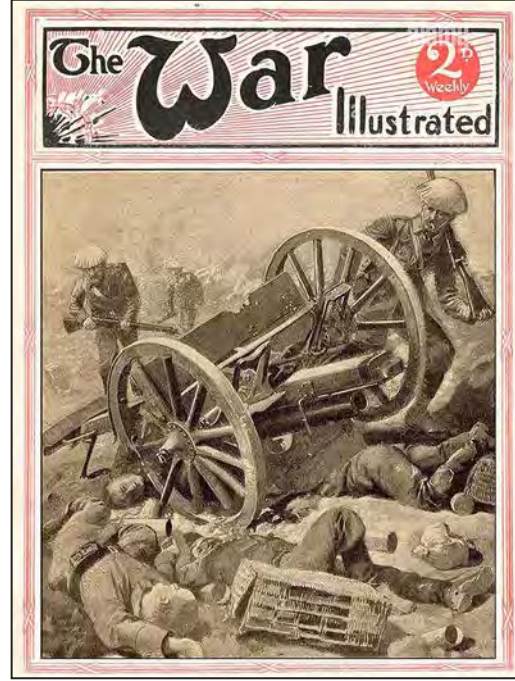
29 Nisan'da garnizon teslim oldu ve 13.000 adam esaret altına alındı. Üçte biri hastalıktan, yetersiz beslenmeden ve kötü muameleden dolayı ölecekti. Bu bölüm, Britanya İmparatorluğu'nun savaşta en kötü yenilgilerinden biriydi. Dicle Kolordusu, İngilizlerin yılın geri kalanını kuvvetlerini yeniden inşa ederek geçirdiği Basra'ya çekildi.

Kut al-Amara'da silahlarını bırakan İngilizler, 29 Nisan 1916

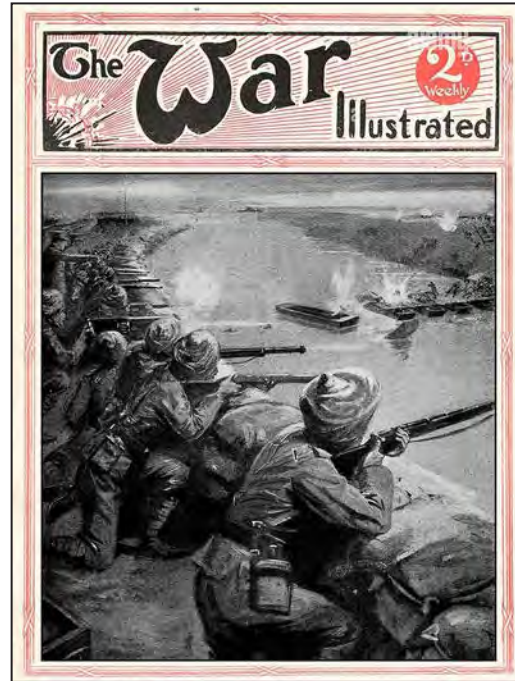
General George Gorringe

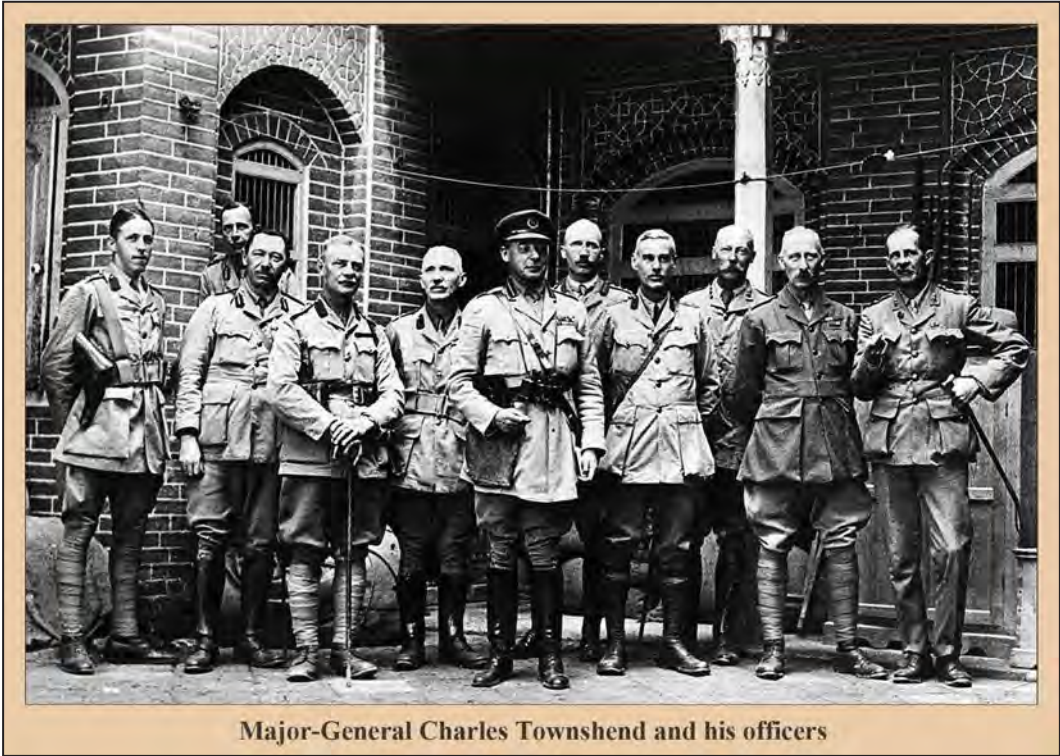
Savaş alanı.

General Charles Ferrers Townshend

Kut'u savunan Hintli askerler.

Major-General Charles Townshend and his officers

1/4th BATTALION HAMPSHIRE REGIMENT.

6. Poona Tümeni'nin Hintli askerleri

Kut al-Amara'yı savunan Hintli askerler.

Kut al-Amara'ya yiyecek desteği veren bir İngiliz uçağı

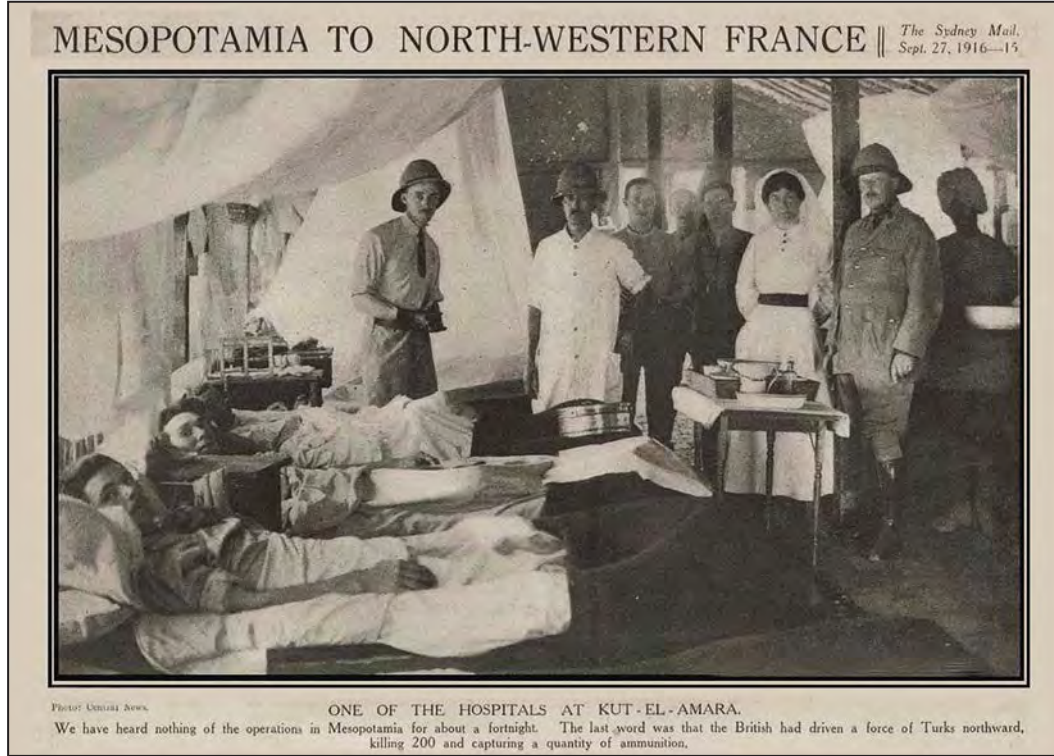
General Charles Ferrers Townshend

Kut al-Amara'de bir Hintli asker.

Kut al-Amara kuşatmasının son günlerinde Hintli askerler.

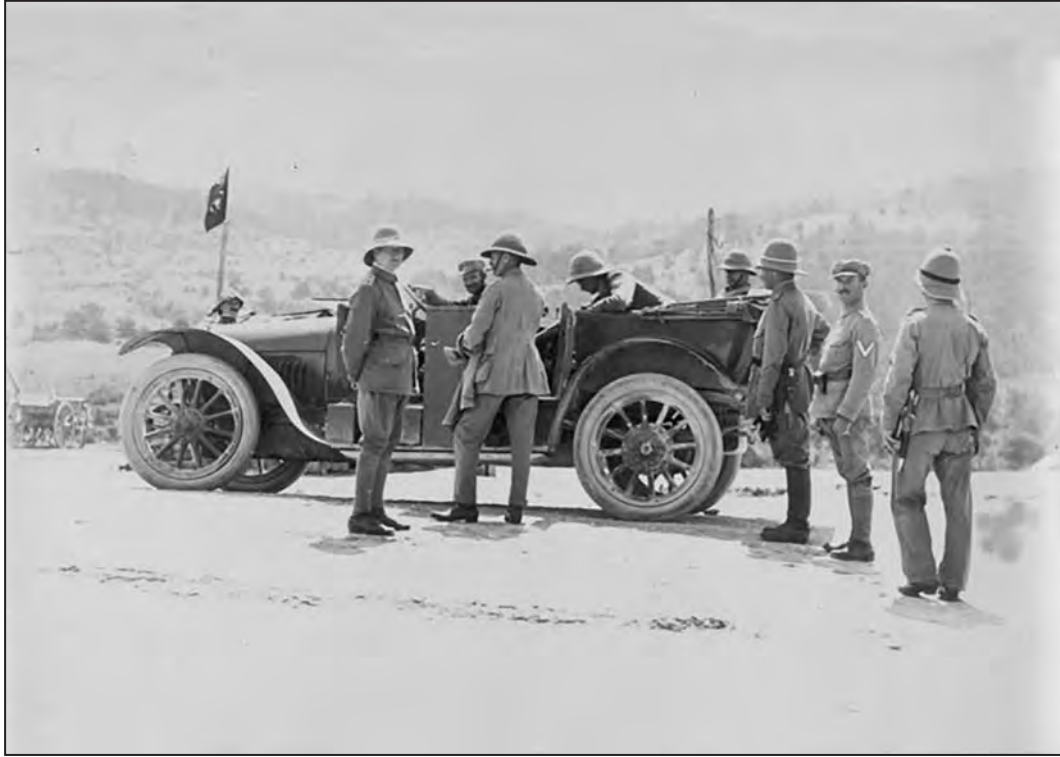
Kut al-Amara'da bir hastane.

Kut al-Amara'da esir alındıktan sonra ülkelerine gönderilen İngilizler.

Kut al-Amara'da teslim olan İngilizler, 29 Nisan 1916

General Townshend bir Alman arabası ile naklediliyor.

Kut al-Amara garnizonunda görevli İngiliz subaylar.

2. KUT AL-AMARA SAVAŞLARI

Melih Özdil

I

General Maude'un Kut al-Amara Harekatı

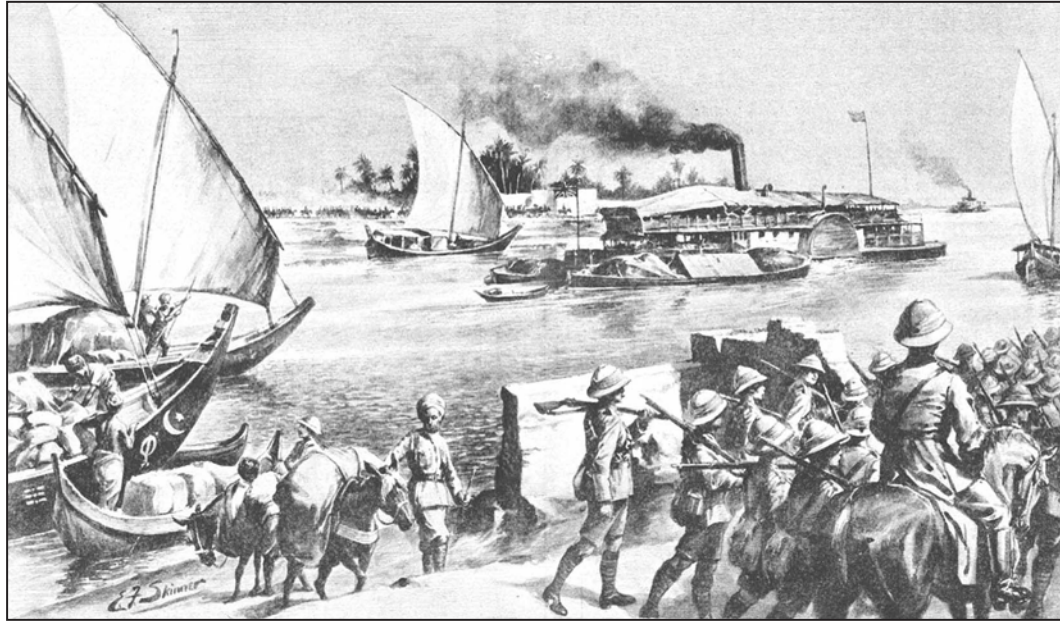
1. Dünya Savaşı'nda Mezopotamya Kampanyası. National Army Museum

İngiliz kamuoyu Kut al-Amara'da **General Townshend** komutasındaki 6. Poona Tümeni'nin, tüm kurtarma çabalarına rağmen, 4 ay 23 gün süren bir kuşatma sonunda 29 Nisan 1916'da Osmanlı VI. Ordusu'na teslim olmasıyla Çanakkale'den sonra ikinci büyük şoku yaşamış, yaralarını sarmaya çalışıyordu. Gazeteler, Kut al-Amara'yı doğudan çevreleyen Sinn mevzilerinin kuşatma öncesi tahkim edilmemiş olmasının Osmanlı'nın işini kolaylaştırdığını yazarken; ordusunun yarısını İran'a gönderen **Halil Paşa**'nın büyük kayıplara hazır olması gerektiğini de hatırlatıyorlardı.

İngiliz Hükümeti Mezopotamya ordusunun kontrolünü Hindistan Genelkurmay Başkanlığı'ndan devraldı. **General George Gorringe**'yi geri çağırdılar ve yerine daha az kıdemli **Korgeneral Sir Frederick Maude**'u atadılar. Temmuz 1916'da sözde Dicle Kolordusu'nun ve ertesi ay da tüm cephenin komutanlığına atanan **Maude** derhal bölgedeki İngiliz ve Hint kuvvetlerini organize ve ikmal etmeye başladı.

Maud, Hindistan'dan Basra'ya gelen takviyeleri çeşitli tekneler ile Dicle üzerinden Shaikh Saad'a transfer etti. Kut garnizonunu kurtarmayı başaramayan **George Gorringe**'nin kuvvetleri ile birleşen İngilizler Kut al-Amara'nın 32 km doğusunda Shaikh Saad'da konuşlandılar. Bu birlikler eğitilirken Dujaila nehri üzerindeki İmam al-Mansur'a kadar bir dekovil hattı döşetti. Ayrıca bir çok tekne de hücumbot ve ikmal gemisi olarak donatıldı.

Bölgedeki İngiliz gücü, Anglo-Hint birliklerinin akınıyla güçlenmişti; ancak **Maude**, o ana kadar neredeyse hiç var olmayan İngiliz tıbbi malzeme sistemini yenileyene kadar hastalıklar çok sayıda can kaybına yol açmaya devam etti. Ekim ayına gelindiğinde **Maude**, bölgede yaygın olan kış sellerinin gelmesinden önce Kut'a karşı yeni bir saldırı başlatmaya kararlıydı.

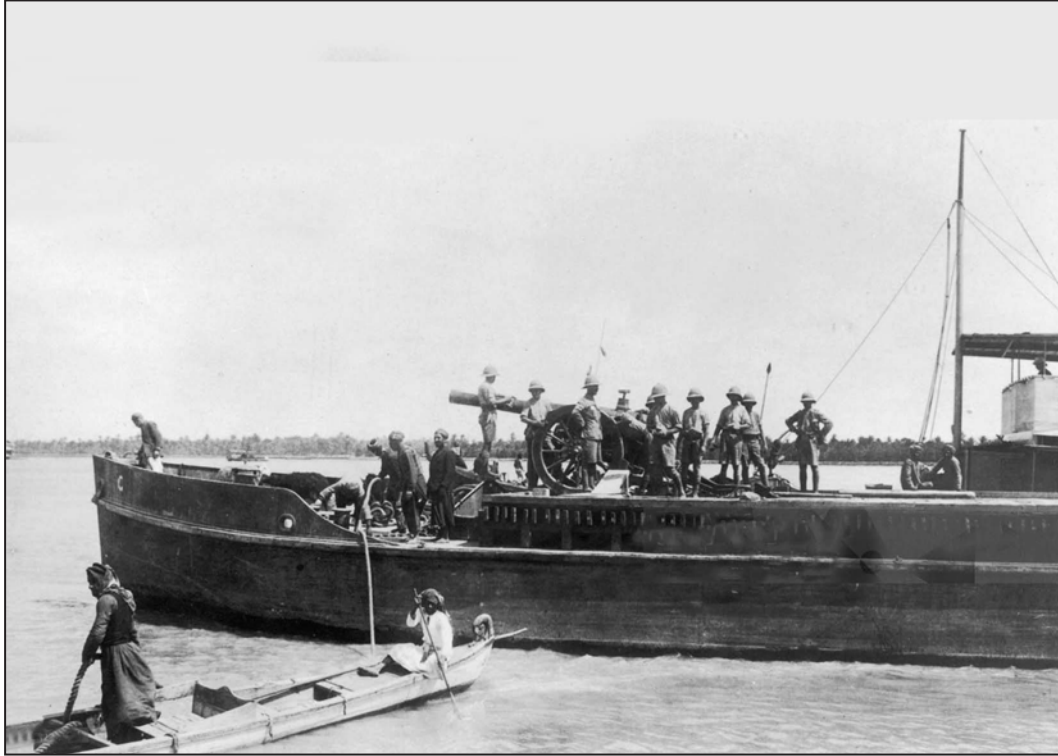
Basra'dan tekneler ile kuzeye taşınan İngiliz kuvvetleri.

İngiliz genel kurmayının çekincelerine ve gölgede 50 dereceye varan sıcaklara rağmen hazırlıkların hızı artarak devam etti. **Maude**, Dicle'nin her iki yakasında da süratle hareket edebilmek için nehrin üzerine geçici köprüler kuran istihkâmcılarına özel önem verdi; ayrıca havan ve topçu takviyesi de yaptırdı.

Hazırlıklarının tamamlayan **Maude**, Bağdad'a ilerlemek için Londra'dan izin istedi ve bir süre sonra da istediği izini aldı. **Maude**, Türklerin Bağdad ile iletişimini kesmek ve kasabayı kuşatmak için Mahairja'nın güneyine kadar ilerleyip, Shatt al-Hai (Gharaf) ırmağını geçtikten sonra kuzeye yönelip Dicle nehrini Kut'un batısındaki Shumran'dan geçmeye karar verdi. Kuşatma sırasında **Halil Paşa**'nın karargahı ve uçak hangarlarının bulunduğu Shumran'ı ele geçirmek için **General Marshall** komutasındaki 3. Kolordu'yu görevlendirdi. Ayrıca Shaikh Saad'dan hareketle Dicle'nin iki tarafından ilerleyip Türkleri Sanniyat'ı terk etmeye zorlamayı ve Kut yolunu açmayı planlamıştı.

13. Kolordu Bağdad'a 410 km mesafede olan Hamadan'a gönderilmişti ve Kut al-Amara'yı savunan **Kazım Karabekir Bey**, İngilizlerin olası taarruzlarına karşı 1916 yılı yazından itibaren hazırlık yaptı. Kut'un hemen kuzeydoğusunda, doğudan gelecek saldırıya karşı Khadairi'de ve güneyden gelecek saldırıya karşı, Kut'un aşağısında Shatt al-Hai ırmağı üzerinde Kala Haji Fahan, Besoula ve Basrugiya'da tabyalar inşa ettiren **Karabekir**, takviye çağrılarını da yaptı; fakat bu **Halil Paşa** tarafından dikkate alınmadı.

Yapılan kampanyalar sonucu İngilizlerin XIII. Ordu'su 1916 yılı Aralık ayı başlarında 48.500 iyi eğitilmiş ve donanımlı askere sahip oldu. Buna karşılık **Halil Paşa** komutası altında, Bağdad ve Kut al-Amara'da konuşlanmış 51. Tümen ve 52. Tümen'den oluşan 18. Kolordu 25.000 savaşçıya sahipti. Ayrıca Bağdad garnizonunda da 9.000 asker vardı. Osmanlı'nın en önemli eksiklerinde biri de Dicle üzerinde bir köprü kuramadıkları için iletişimin yerel sallarla yapılmaya çalışılmasıydı.

Dicle nehri üzerinde top ve asker taşıyan İngiliz teknesi.

1/5 Hampshire Howitzer Battery

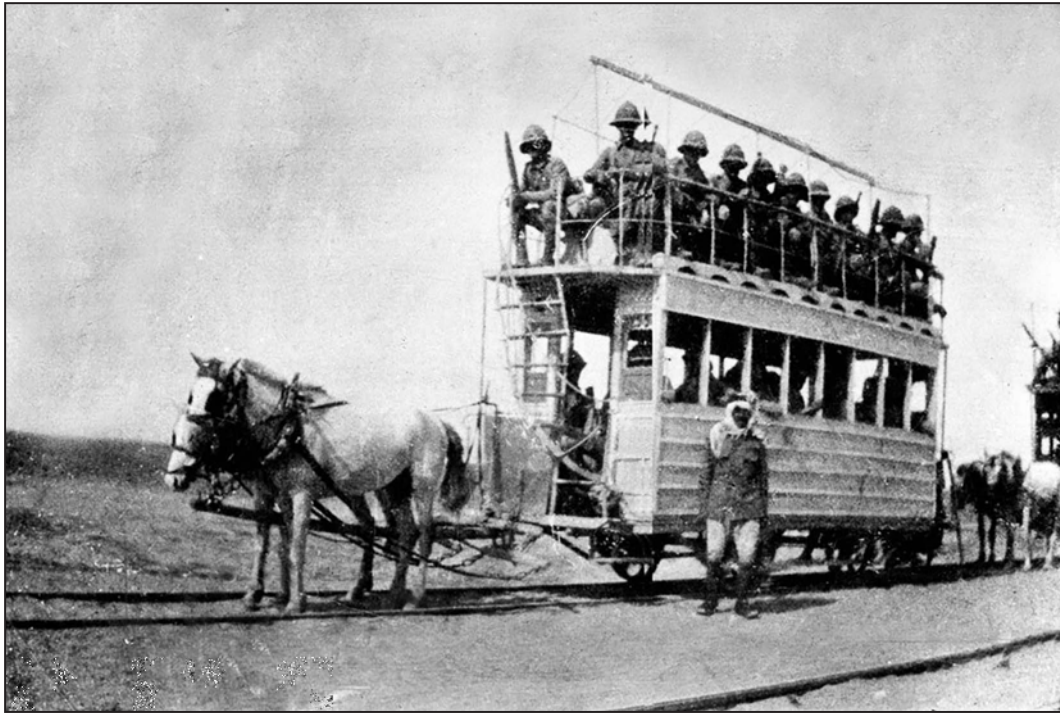
Dicle üzerinden Shaikh Saad'a nakledilen silahlar

Shaikh Saad'da karaya çıkan İngiliz birlikleri.

Shaikh Saad'dan İmam al-Mansur'a kadar uzanan dekovil hattının inşası.

Dekovil hattında atların çektiği bir tramvay

İlk Saldırıları

13 Aralık 1916 gecesi beklenen büyük saldırı başladı. İngilizler Dicle nehrinin iki tarafından kuzeybatıya doğru ilerlerken, güneyden Shatt al-Hai ırmağına doğru harekete geçtiler. Günlerce yoğun bombardıman altında kalmalarına rağmen Osmanlılar kuzeyde Fallahiya ve Sannaiyat mevzilerine yapılan yoğun saldırıları püskürtmeyi başardılar.

Hükümet fazla kayıp verilmesini istemiyordu, bu nedenle Dicle'nin kuzey tarafında kalan Sannaiyat'ı ele geçirmekten vaz geçen **Maude**, birliklere nehrin güney sahilini takiben Kut'a doğru ilerleme talimatını ilettiler.

6 Ocak 1917, yavaş hareket eden İngilizler Khaidiri Bend'deki Osmanlı mevzilerine ulaştılar.

7 ve 8 Ocak, Kut'un kuzeyinde, Dicle nehrinin batı kıyısı boyunca bir halkasında iki derin hendek hattında konumlanan, oldukça güçlendirilmiş Khadairi Bend üzerine bomba yağdırıldı.

9 Ocak, İngiliz saldırısı başladı. Osmanlılar, ağır kayıplara rağmen konumlarını muhafaza ettiler; **Kazım Karabekir**'in çekilme isteği de **Halil Paşa** tarafından reddedildi.

17 Ocak, İngilizler Khadairi Bend'i ele geçirdiler.

Shurman Harekati

Bu sırada Shatt al-Hai'ye doğru ilerleyen İngiliz kuvvetleri, nehrin karşı kıyısındaki tabyaları ele geçirdikten sonra Kut'un batısına, Shurman'a yönelik **Kazım Karabekir**'in Dicle'nin kuzey sahilinde konuşlanmış en önemli savunma hattını kırmayı planladılar.

Mahairja'nın güneyinden Dicle'nin batısına geçen İngilizlerin beş tugayı kuzeye doğru ilerlediler. 38. Tugay Besoula'ya, 35. Tugay Kala Haji Fahan'a, 36. ve 37. Tugaylar Yusufiya'ya ve 39. Tugay Shumran'ın güneyinde Dicle ile al-Massag ırmağının birleştiği nehir yatağının batısına doğru hareket etti.

21 Ocak, Shatt al-Hai (Gharaf) üzerindeki tabyalarda şiddetli çatışmalar sürerken 39. Tugay al-Massag'da, Osmanlılara yaklaşık 300 metre uzaklıkta, Dicle'nin güneyinde siperler kazmaya başladı. Bunlar Baron, Kraliçe, Kral ve İmparatorluk adını verdikleri dört hendekten oluşuyordu.

22 Ocak, İngilizlerin planladıkları saldırı şiddetli yağışlar nedeniyle üç gün için ertelendi.

25 Ocak, Sabah 9:40 sularında 9. Worcestershire ve 7. North Stafford taburları ağır topçu bombardımanının desteğiyle saldırdılar ve birçok kayıp vermelerine rağmen ilk Osmanlı siperlerini ele geçirdiler. Ancak bir Osmanlı karşı saldırısı İngiliz taburlarını bombalar ve havan toplarıyla uzaklaştırdı.

Teğmen Edward Osborne Brice Killen, Kraliyet Mühendisi

39. Tugay'ı destekleyen 71. Saha Bölüğü, Dahra Bend'in işgaliyle sona eren siper savaşı operasyonlarında çok sıkı ve titiz bir çalışma yürüttü. Saldırılarda hiçbir zaman piyade olarak kullanılmadılar. Onların işi esas olarak siper kazmaktan ibaretti. Çoğu zaman Türk hatlarına yakın bir çalışma sürdürdüler ve 24 saat içerisinde yüz metreye yakın bir mesafe katettiler. Zeminin düz ve açık olması nedeniyle kayıpları fazlaydı.

*Bu çalışmalar sırasında, muhtemel bir keskin nişancı tarafından vurulan **Teğmen Killen** derhal yaşama veda etti. 71. Saha Bölüğü Komutanı, **Killen**'in ölümünü şu sözler ile anlattı:*

Soğukkanlılıkla yeni siperler hazırlayan piyadeleri yöneten Onbaşı onun düştüğünü gördü. Hemen bilincini yitirdi ve oldukça huzur içinde öldü. Batı Şeria'da gömüldü. Onu bu kadar çabuk kaybettiğimiz için çok üzgünüz.

Albay Edward Elers Delaval Henderson

North Stafford'dan **Albay Henderson** yaralı olmasına rağmen kaybedilen mevzileri yeniden kazanmak için 9. Royal Warwickshires Tugayı'nı savaş alanına sürdü. Tekrar yaralanmasına rağmen süngü saldırısına komuta etmeye devam ediyordu. İki kez daha yaralandı ve yardımcısı **Teğmen Phillips** onu savaş alanından uzaklaştırmasına rağmen yaşama veda etti. Her ikisi de Victoria Haçı'na layık görüldüler; **Albay Henderson**'un taşınmasına yardımcı olan **Onbaşı Scott** da Üstün Davranış Madalyası ile ödüllendirildi.

13 Şubat, **Albay Kazım Karabekir, Halil Paşa**'ya Shumran ve Kut'daki savunma hattını terketmek istediğini bildirdi. Zayıf her geçen gün artıyordu ve emrindeki 12.000 kişilik tümenin malzeme ve cephane bırakmadan geri çekilmesi çok önemliydi. Konu komuta kademesinde tartışılrsa da **Halil Paşa** tarafından kabul görmedi.

Maude Osmanlı savunma hattını kırmak ve Kut'a yönelmek için Dicle nehrini Shumran'dan geçmesi gerektiğine karar vermişti. Bu Türkleri Sanniyat'ı terk etmeye zorlayacak ve nehrin kuzey yakadaki kuvvetlerin de Kut'a doğru ilerlemesine olanak verecekti.

17 Şubat, İngilizler Shumran'ın batısından nehri geçtiler ve her iki kanattan Osmanlı mevzilerine saldırdılar. Bu sırada Sanniyat'ta yapılan dikkat dağıtıcı saldırılar da defans kurgusunu kırdı ve Osmanlı savunucuları üzerindeki baskıyı artırdı.

Çavuş Thomas Steele

22 Şubat, Sanniyat yakınında, Osmanlı kuvvetlerinin güçlü bir karşı saldırı ile daha önce ele geçirilen siperlerden bazılarını geçici olarak geri kazandığı kritik bir anda, **Çavuş Steele** bir yoldaşının makineli tüfeğini pozisyona taşımaya yardım etti. Bu silahı hazır durumda tuttu ve esas olarak hattın geri kalanını da savaş nizamına sokmakta etkili oldu. Birkaç saat sonra başka bir karşı saldırı başlayınca, **Çavuş Steele** birlikleri topladı, onları siperlerinde kalmaya teşvik etti ve bir kısmını ileri doğru yönlendirerek hattımızın yeniden kurulmasına yardımcı oldu. Bu vesileyle ağır yaralanan **Çavuş Thomas Steele** Victoria Haçı ile ödüllendirildi.

23 Şubat, 37. Hint Tugayı öncülük ettiği genel saldırı Osmanlı kuvvetlerini geriye doğru itti. Böylece, İngilizler asker ve malzemeyi karşı kıyıya nakletmek için bir duba köprüsü inşa etme şansına sahip oldular. Akşam olduğunda nehrin kuzeyine geçen iki tümen Kut'a doğru ilerlemeye başlamıştı.

Dicle üzerine köprü kuran Hintli askerler.

24 Şubat, iyice bunalmış olan **Karabekir Paşa**, Kut garnizonunun geri çekilmesine izin verdi ve İngilizler o gün hiç bir mukavemet ile karşılaşmadan kasabaya girdiler. Şiddetli yağmur ve Londra'nın kayıpların en aza indirilmesine yönelik emirleri sebebiyle yavaş hareket edilmiş ve İngilizlerin batı yakasındaki direnişi kırmaları iki aydan fazla süre almıştı.

Kazım Karabekir tarafından ustaca yönetilen geri çekilme İngiliz gemi ve hücum botlarından oluşan bir filo tarafından yoğun bir şekilde takip edildi, ancak iyi konumlandırılmış makineli tüfeklerle ateş altına alınan İngiliz süvarileri yardımcı olamadılar. Osmanlılar peşlerinden gelen İngilizlerin saldırılarına karşı koymak dışında Marsh Arabs bataklığını geçmek için de büyük zorluklar ile karşılaştı.

Kut'un Türkler tarafından boşaltılması bu bölgedeki çatışmaların sonu olmadı. İngilizler, Kut'u işgal etmenin yanı sıra, Osmanlı mevzilerini 1.700'den fazla esirle birlikte Sannaiyat'a kadar ele geçirdi.

25 Şubat, İngiliz ve Hint kuvvetlerinin ileri unsurlarının batıda, Dahra Kanalı çevresindeki operasyonları devam etti. Süvari tümeni ise kuzeye doğru ilerledi. Günün ortasında Hertfordshire Yeomanry süvari alayı, kanal üzerinde konumlanmış Türk artçı birlikleriyle temas kurdu. Alaya, İngiliz piyadeleri gelene kadar Türkleri kontrol altında tutması emredilmişti. Yarım saat sonra çeşitli piyade taburları Türk mevzisine ulaştılar ve burada top ateşi ile karşılandılar. İngiliz topçusu da karşılık verdi ve önde giden taburların hızla Türk mevzilerine doğru ilerlemesini sağladı. İngilizler daha sonra birlikler ile işbirliği yapan Tarantula, Mantis, Moth, Gadfly ve Butterfly'dan oluşan Donanma Filosu'ndan destek alarak takiplerini sürdürdüler.

Saat 12:30 sularında 38. Tugay'ın ileri hattındaki üç taburunun (sağdan itibaren 6. King's Own, 6. East Lancashire ve 6. Loyal North Lancashire) ağır tüfek ve makineli tüfek ateşiyle kesin olarak kontrol altına alındığı açıktı. Osmanlı siperlerinden yaklaşık yedi yüz metre uzaktaydılar ve kendi siperlerini kazmaya başladılar. Bu sırada Tugayın 4. Taburu olan 6. South Lancashire, Türklerin kanadını çevirmeye çalışmak için sağa gönderildi. Hertfordshire Yeomanry süvarilerinin önüne geçen bu Tabur, Osmanlı savunma hattının Dicle kıyısının yaklaşık bir buçuk mil kuzeyindeki bir bölümüne yerleşmeyi başardı.

Topu hedefe odaklayan İngiliz ve Hintli askerler.

6. South Lancashire'in Savaş Günlüğü şöyle anlatıyor:

Öğle saatlerinde Türkler ile karşılaşıldı ve onların su yolu ele geçirildi. Türkler hala su yolunun solunu tutuyordu. **2. Teğmen Jackson** liderliğindeki grup, yoğun makineli tüfek ateşi, tüfek atışları ve bombalara rağmen soldaki su yolunu süngüyle temizledi. **2. Teğmen Jackson** ve **Jefferson** öldürüldü, **2. Teğmen Fletcher** ve **Sharpley** yaralandı, toplam 21 kişi öldü ve 58 kişi yaralandı. Tabur Savaş Günlüğü'nde yazılanlar yaşanan dramı ve bireylerin ortaya koyduğu çabayı gizliyor, fakat bu eylemde olağanüstü cesaret gösterenler vardı:

Er John Readitt

Onun, su yolu boyunca yapılan ilk dört bombalama saldırısından hayatta kalan tek kişi olduğu belirtiliyor. **Readitt** ağır ateş altında dağılan makineli tüfek ekipmanını topladı ve Türk barikatına doğru ilerledi. Bu sırada Türkler saldırıya geçtiler ve onun üzerine ölümcül bir ateş yağdırdılar. Türk saflarındaki tüm keskin nişancıların da ona ateş ediyor olmasın rağmen **Readitt** ilerlemeye devam etti ve birbirlerine iyice yaklaştıklarında her yöne ateş etmeye başladı. Sonunda bir başka makineli tüfek ekibi de ona katıldı ve en kararlı tavrını sergiledi. Böylece şiddetli bir çatışmanın ardından karşılarındaki mevziyi ele geçirdiler.

Günün ilerleyen saatlerinde ele geçirdiğimiz bir Türk komutan, genç bir çocuğun (**Readitt** 20 yaşındaydı) koca bir orduya karşı koymasından daha güzel bir şey görmediğini söyledi. Eylemlerinden dolayı Çavuş rütbesine terfi ettirilen ve Victoria Haçı ile ödüllendirilen **John Readitt** 26 Kasım 1919'da Buckingham Sarayı'na davet edildi ve kendisine **Kral V. George** tarafından yiğitlik madalyası verildi.

27 Şubat, İngilizlerin takibi nihayet Kut'un 100 km kadar kuzeyinde, Aziziyah'da sona erdi. Kut'u geri alma başarısından mutluluk duyan **Maude**, Bağdad'a ilerlemeden önce kısa süre için durakladı ve ordusunun yaralarını sarmasına olanak verdi.

2. Dorset Alayı'nın Osmanlı mevzilerine saldırısı.

Arabalar ile su tedariki.

Shaikh Saad'da rezerv suyunu klorlayan İngilizler.

İngiliz Dicle Kolordusu'nun 3.7 inch topçu bataryası.

İngiliz topçu birliği

89. Punjabis piyadesi.

89. Punjabis piyade alayının kullandığı Vickers-Maxim.303 machine gun. 1916

İngiliz seyyar hastanesi

Hintli ve Türk yaralıları ile ilgilenen doktorlar.

II

Diyala Muharebesi

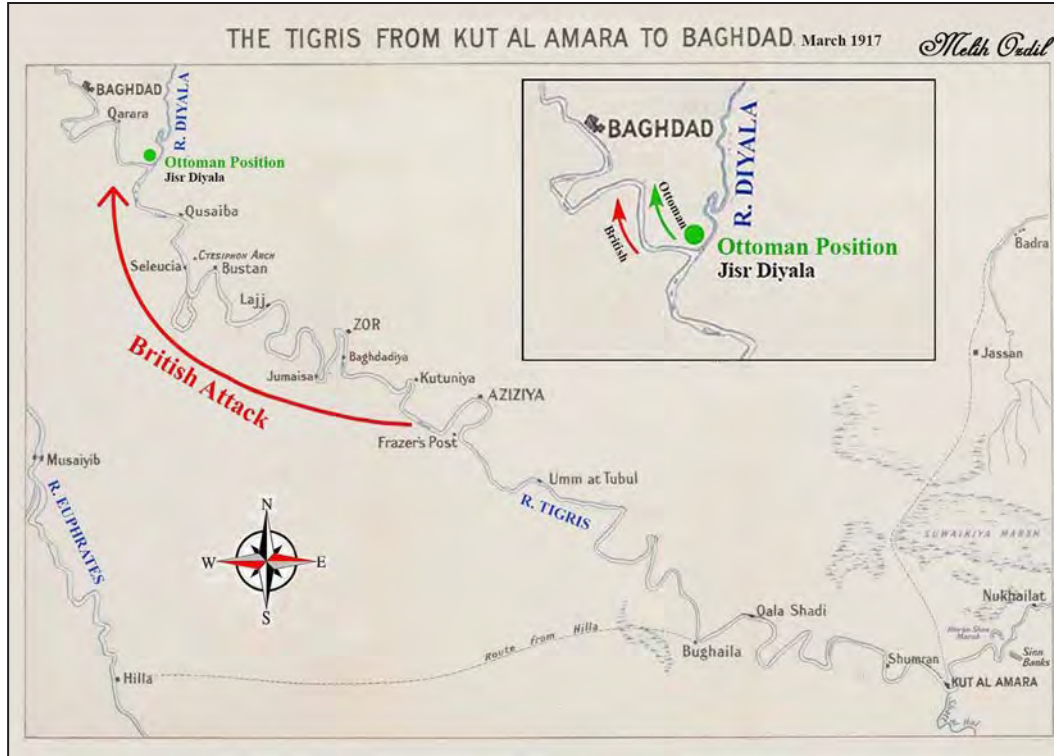
5 Mart 1917, **General Stanley Maude** komutasındaki İngiliz ordusu, hazırlıklarını tamamladı ve Bağdad'a doğru hareket etti.

İngilizler Aziziyah'ta beklerken, **Kazım Karabekir Paşa**'nın kuvvetleri ile birleşen **Halil Paşa** Bağdad'ta kalıp savunmasını güçlendirmek yerine başka bir gösteri yürüyüşü planlıyordu! Evet **Halil Paşa**, inanılması mümkün olmayan bir tercih ile savunma hattını güneyde, Bağdad'a 30 km mesafede, Dicle'nin doğusunda, ve Diyala nehri ile birleştiği yerde kurup İngilizleri bekledi!

7 Mart, İngilizler akşam üzeri Dicle'nin batı kıyısında Osmanlıların karşısında konuşlandılar.

8 Mart, akşama doğru küçük bir köprübaşı kurmayı başarmalarına rağmen, İngilizlerin hızlı akan nehri geçmeye yönelik her girişimi başarısız oldu.

9 Mart, İngiliz birlikleri **Halil Paşa**'nın kuvvetlerine hücum etti, fakat nehri geçmeyi başaramadılar ve çarpışma karşılıklı tüfek atışları ile devam etti. Zorlukları farkederek **Maude**, nehrin batı yakasında kendisini karşılayacak bir kuvvet olmadığını da tesbit ettikten sonra kuzeye, Bağdad'a doğru ilerlemeye başladı. Yeni gelen Alman Ordusu Hava Servisi tarafından İngilizlerin manevrasından haberdar edilen **Halil Paşa** da bulunduğu konumda bir alay bırakıp, nehrin doğu yakasından bir ayna gibi İngilizleri takip etti.

Diyala Muharebesi, 10 Mart 1917

10 Mart, Almanların karşı saldırı teklifini kabul etmeyen **Halil Paşa**, Musul'a yönelirken savunma merkezindeki zaafı kavrayan İngilizler, dubalar ile karşıya geçerek, ani bir saldırı ile Diyala ve Dicle arasındaki müstahkem bir mevkiye konuşlanmış olan Osmanlı alayını ezdiler.

11 Mart, Osmanlı artçılarını da yakından takip eden İngilizler Bağdad halkının yüksek kutlamaları ile şehre girdiler. Şehirdeki Osmanlı garnizonunda görevli 9.000 asker savaştan esir alındı. Bağdad'ın düşüşü Osmanlı'nın İran'daki faaliyetini de sona erdirdi. İlerlemeye son veren **Maude**, Bağdad'taki başarısının tadını çıkarmak için geniş çaplı operasyonları büyük ölçüde durdurdu.

Bir hafta sonra General **Maude** "Ordularımız şehirlerinize ve topraklarınıza fatih veya düşman olarak değil, kurtarıcılar olarak geldiler" diye bir bildiri yayınladı. Sonuç İngilizler için belirleyici bir zafer ve Osmanlı hükümeti için bir yenilgiydi. İngilizler Kut al-Amara yenilgisi ile kırılan onurlarını onarmış oldular. Bab-ı Ali Hükümeti, askeri operasyonlarını sona erdirmeye ve İngilizlerin Musul'u ele geçirmeye devam etmesini önlemek için yeni bir ordu kurmaya çalıştı.

Kut zaferinden sonra 13. Kolordu'nun İran'a gönderilmesinin hata olduğunu kabul eden Başkomutanlık, 26 Şubat'ta 13. Kolordu Komutanı **Ali İhsan Bey**'e geri dönmesini emretmişti. Kut'un kaybedilmesinin ardından verilen bu emir üzerine harekete geçen geçen 13. Kolordu 14 Mart'ta Irak-İran sınırına ulaşabildi.

Halil Paşa, kuvvetlerini Dicle'nin yaklaşık 60 kilometre yukarısına yöneltti. Böylece VI. Ordu'nun sağ kanadı Fırat nehri kıyısındaki Ramadiya'ya dayandı, sol kanadı İran'a doğru uzandı ve karargahı Musul'a taşındı. Buna karşılık **General Maude**, Bağdad'ta fazla beklemedi ve Samarrah'daki demiryolunu ele geçirmek için harekete geçti. Daha sonraki büyük ölçekli operasyonlara sonbahara kadar ara verildi. İngiliz ikmal hatlarının yetersiz olması ve yaklaşan Mezopotamya yazının zorlu geçmesi, **General Maude**'un bu kararı almasında etken olmuştu.

1917 yılının Eylül ayında **General Maude**, Ramadiya'ya odaklanarak operasyonlara yeniden başladı. Osmanlı garnizonunu kuşatan İngilizler, şehrin yukarısındaki çok sayıda tepeli ele geçirdi. 28 Eylül'de kaçma girişiminde bulunan Osmanlılar, İngiliz süvarileri tarafından engellenince teslim olmayı tercih ettiler.

İki tümene liderlik eden **General Alexander Cobbe**, Ekim ayında Samarrah'ın kuzeyinde yeni kurulan Osmanlı savunma hattına doğru ilerledi. Saldırı sırasında İngiliz süvarileri kayıplara uğrasa da **Cobbe** 5 Kasım'da Osmanlı birliklerini geri itmeyi başardı.

İngilizler Mezopotamya'da 85.000'den fazla savaş zayıyatı verdiler. Çok sayıda asker hastalık nedeniyle tedavi gördü ve içlerinden 17.000 kişi hastanelerde yaşama veda etti.

General Maude, içtiği sütte kaptığı hastalık nedeniyle 18 Kasım'da koleraya yenik düştü ve yerine **General William Marshall** getirildi.

Bağdad'ın kuzey kapısında şu anda Russafa ilçesinin Veziriye bölgesinde yer alan bir mezarlığa gömülen **General Maude**'nin kurtuluş ve kuruluş iddialarına rağmen İngilizler bölgede kalmaya devam ettiler. Yeni Irak devleti, sakinlerinin isteklerine rağmen İngiliz mandası haline gelince 1920 yılında çıkan büyük isyan şiddetle bastırıldı.

Sir Frederick Stanley Maude

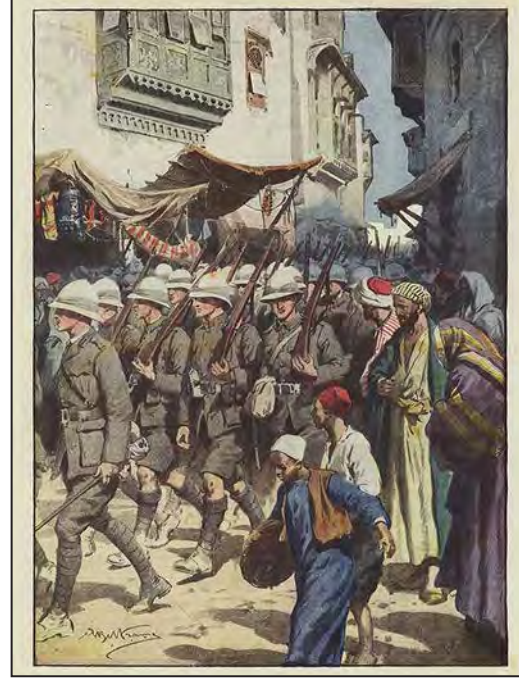
General Maude ve İngilizler Bağdad'a giriyor. 10 Mart 1917

Hint birliklerinin Bağdad'a girişi.

General Maude Bağdad'a giriyor.

Bağdad'a giren İngiliz birlikleri

İngiliz-Hint Kolordusu'nun Bağdad'a girişi. 10 Mart 1917

İngiliz yönetiminde Bağdad. Kasım 1918

Bağdad'ta müttefik zafer geçit töreni, 16 Kasım 1918

III

Enver Paşa'nın Planları

Kut savaşlarını ve Diyala muharebesini çoğunlukla İngilizlerin ve sınırlı ölçüde var olan Osmanlı kayıtlarına bağlı kalarak naklettim. Mezopotamya'da yaşamını yitiren her İngiliz askerinin resimli hayat hikayesini ilgili web sayfalarında bulabilirsiniz. Osmanlılar için böyle bir durum söz konusu değil tabii ki! Bu savaşlarda yaşanan olağan dışı gelişmelerin Osmanlı ve Türk tarihçileri tarafından dikkatle incelenmesi gerekirdi. Bunun yapılmamış olması üzüntü verici, ayrıca bu savaşlarda yaşamını yitiren yurttaşlarımıza ve onların yakınlarına karşı sergilenen saygısız tutumun başka bir örneği. Her Türk evladı bu savaşlarda kaybedilen canların ve vatan toprağının gerçek öyküsünü öğrenmelidir.

Amiral Souchon

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşına Girişi

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Alman Amirali **Wilhelm Souchon**, Goeben ve Breslau adındaki iki zırhlıdan oluşan küçük filosu ile 4 Ağustos 1914 tarihinde Fransızların Cezayir'deki Bone limanını ve Philippeville'yi bombaladı. Ateş üstünlüğüne sahip İngiliz gemileri peşlerine düşünce daha süratli olmalarına rağmen bu iki gemi Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul'a sığındılar. Gemilerin 500.000 altın ödenerek satın alındığı bildirildi ve isimleri Yavuz ve Midilli olarak değiştirildi. **Amiral Souchon** da Eylül ayında **Enver Paşa** tarafından Osmanlı donanması komutanlığına getirildi.

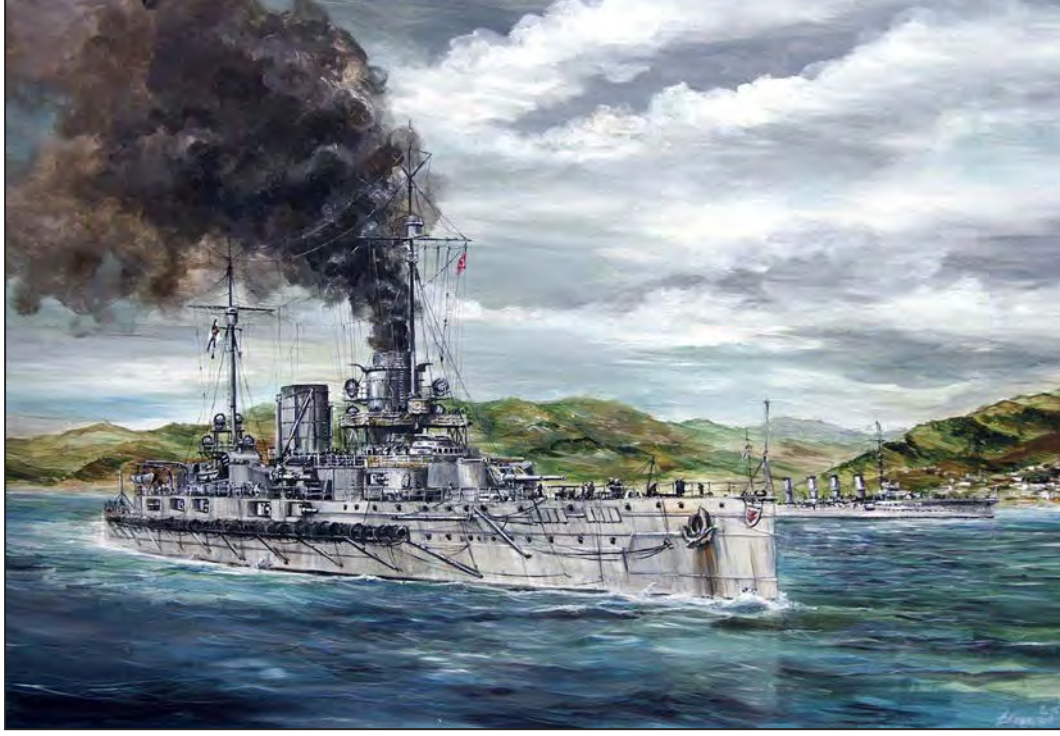
Rus ve Fransız diplomasisi Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşın dışında kalmaya ikna etmişti. Ancak, Osmanlı'nın 27 Eylül 1914 tarihinde Çanakkale Boğazı'ndan gemi geçişlerini yasaklaması Rusya'nın % 90 oranında bu yoldan gerçekleştirdiği deniz ticaretini önledi ve gerilimi artırdı.

Alman büyükelçisi **Hans von Wangenheim**'in **Enver Paşa**, **Cemal Paşa** ve **Talat Paşa** ile yaptığı gizli toplantı sonucu **Amiral Souchon** 27 Ekim 1914 günü Goeben, Breslau ve dokuz Osmanlı savaş gemisinden oluşan bir donanma ile Karadeniz'e açıldı. Donanma 29 Ekim 1914 sabahı Rus liman ve gemileriyle temas kurdu. Odessa, Sevastopol, Novorossiysk ve Tedosya limanları bombalandı. Böylece, Padişah'ın haberi dahi olmadan Osmanlı Devleti, 1. Dünya savaşına katılmış oldu ve önce Karadeniz'de bulunan filomuza saldıran Ruslar 2 Kasım 1914 tarihinde sınırı geçip Sarıkamış'a kadar ilerlediler.

Hasan İzzet Paşa komutasındaki III. Ordu, Kasım ayı içinde Sarıkamış'ın güneybatısında Köprüköy çevresinde yapılan savaşlarda Ruslara başarıyla karşı koydu ve kışın bastırması üzerine taraflar merkezlerine çekildiler.

Enver Paşa

SMS Goeben

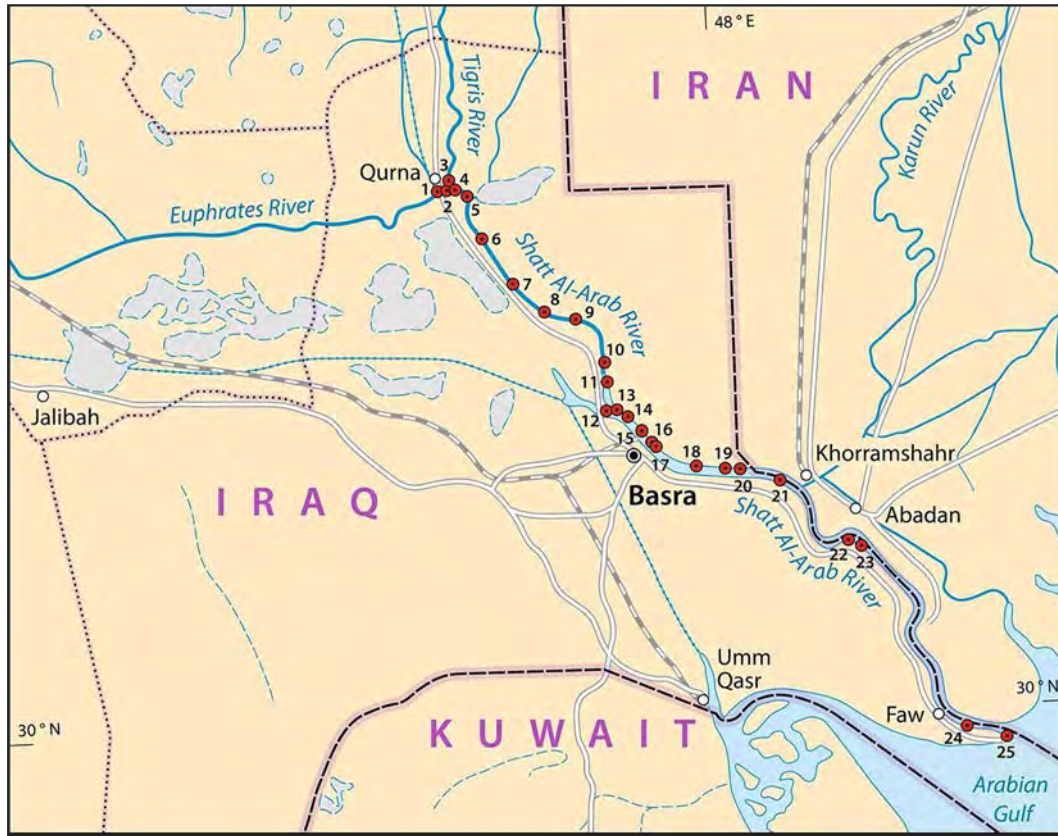
SMS Breslau

İngilizlerin Savaş İlanı

15 Ekim 1914, Hindistan'da yaptıkları hazırlıkları tamamlayan İngilizler 4.500 İngiliz ve 16.000 Hintliden oluşan bir tümeni Bahreyn adalarına çıkarttılar. İngilizler Ekim ayının sonlarında birliklerini Shatt al-Arab'a kaydırdılar ve orada bulunan Faw kalesine saldırmak için hazırlandılar.

5 Kasım, Britanya Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etti ve Shatt al-Arab'daki birlikler Faw kalesini zorlanmadan ele geçirdiler. Bu sırada Hindistan'daki İngiliz askeri yetkilileri de 16. Tugayı takviye etmek için hızla 18. Piyade Tugayı'nı gönderme emrini aldılar.

10 Kasım, İngilizlerin saldırılarını öğrenince Bağdad'tan hareket etmiş olan **Cavit Paşa** Basra'ya geldi. **Cavit Paşa** Musul'dan iki tabur, Bağdad'tan iki tabur, Bedre'den bir tabur celp etti ve 38. Tümen'in dağınık birliklerini de bir araya toplamaya çalıştı. **Cavit Paşa** durumun önemini kavramıştı ve Harbiye Nezareti'ne telgraflar çekerek acele takviye birlikler gönderilmesini istedi. Ancak, çok geç kalınmıştı ve durumun önemini kavramaktan uzak **Enver Paşa** Sarıkamış'a yapacağı saldırıyı planlarken **Süleyman Askeri Bey**'i it-faiye askerlerinden oluşan bir birlik ile Irak'a göndermeyi yeterli buldu.

Shatt al-Arab

Enver Paşa'nın Hazırlıkları

Osmanlı Devleti 1. Dünya Savaşı'na katılmasaydı İngiltere, Rusya dahil Avrupa devletlerinin saygısını kazanacak Doğu Anadolu'da veya Mezopotamya'da savaşmak zorunda kalmayacaktı.

Şahsi ihtirasları uğruna Osmanlı'yı savaşa sokan **Enver Paşa**, Köprüköy savaşlarının sonuçlarına bakarak güven kazanmıştı. Rusları Sarıkamış'ta kuşatıp yok etmek için Napolyon Bonapart misali planlar yaparken içi içine sığmıyordu. III. Ordu ile kışın ortasında üç koldan Rusların beklemediği bir saldırı yaparak gayesine ulaşacak ve şanına şan katacaktı. Alman subaylar özellikle **Liman von Sanders** bu fikre şiddetle karşı çıktılar, akademiden öğretmeni olan **Hasan İzzet Paşa**'da bu sorumluluğu alamayacağını bildirdi. Öğretmenini tehdit eden ve sonra azl eden **Enver Paşa** daha önce Basra'dan getirttiği 37. Tümen ile takviye ettiği III. Ordu'yu Aralık ayının ikinci yarısında Erzurum ve çevresinde konuşlandırdı. 9. Kolordu, 10. Kolordu ve 11. Kolordu savaşçı askerler, yedekler, yardımcı birlikler ile birlikte yaklaşık 145.000 mevcuda ulaşmıştı.

9. ve 10. Kolorduların Ölüm Harekatı

22 Aralık 1914, III. Ordu **Enver Paşa**'nın emrinde Sarıkamış'ta konuşlanmış Rus kuvvetlerine karşı harekete geçti. Askerlerin çoğunun elbise ve çarıkları onları soğuktan korumak için yetersizdi. 37. Tümen askerleri de yazlık kıyafetleri ile -20 derece üzerine çıkan soğuk ve tipide kaderlerine doğru ilerlediler. Erzurum'dan hareket eden III. Ordu üç tümeniyle ayrıca destek için katılan depo askerleri ve gönüllüler ile üç koldan Sarıkamış'a saldırdı. 10. Kolordu kuzeyden, 9. Kolordu batıdan ve 11. Kolordu güneyden...

2 Ocak 1915, Sarıkamış'ın kuzeyinde konuşlanmış olan 9. ve 10. Kolordular erimiş ve toplam mevcutları birkaç yüz kişiye düşmüştü. **Enver Paşa**, Ordu Koutanlığı'na **Hafız Hakkı Bey**'i getirdiğini ve kendi komuta kademesi ile birlikte Divik'e gideceğine dair bir bildiri yayınladı.

5 Ocak, Ruslar 9. Kolordu Komutanı **İhsan Paşa** ile birlikte sağ kalan birkaç yüz kişiyi esir aldılar. **Hafız Hakkı Bey** de günün erken saatlerinde Erzurum'a kaçmıştı. Esir düşen **9. Kolordu Kurmay Başkanı Şerif Bey** hatıralarında şöyle anlatıyor:

5 Ocak, Divik'e giren Rus birlikleri X. Kolordu'nun artıklarını Çermik'e doğru izlediler. Bir gece önce Norşen'e gelen Enver ordunun başarıyla savaşı sürdürdüğüne dair yalanları söyleyerek Hadikli Kürt Paşa'nun aracılığıyla Pasinler'e atladı, Höyük'te XI. Kolordu Karargahı'nı buldu ve 7 Ocak'ta Erzurum'a vardı. Cani tüm evlatlarını dişlediği, boğup yediği Erzurumluların gözüne görünmedi. Vali Tahsin Bey'in sağladığı bir kızağa bükülüp oturarak her hain gibi ürkek ve sinsî tavrıyla def olup gitti. Kızakçı atlarına "deh" dediği anda hürriyet kahramanı, Trablusgarp savunucusu, Harbiye Nazırı ve Başkomutan Vekili Enver Anadolu halkınca sınır yollarında bir çukura gömüldü. Kızakla Niğde'ye doğru kaçan hain Türklük ve insanlık erdemlerinden soyunmuş, Almanya İmparatoru'nun ücretli yamağı, babasına ve kardeşlerine layık olmayan kanlı katil ve uğursuz bir herifti.

İstanbul'a ulaşan ve Padişah tarafından taltif edilen **Harbiye Nazırı Enver**, Sarıkamış ile ilgili yayın ve konuşma yasağı getirdi. Yakınlarını soranlara da özel görevdeler yanıtı verildi. Bu durum 5 yıl sonra esirler Rusya'dan dönene kadar devam etti.

Kuzey Mezopotamya'da ingilizlere esir düşen Osmanlı askerleri. 1. Dünya Savaşı

IV

Halil Paşa'nın Planları

1. Kut Savaşları

1- Nureddin Bey'in Görevden Alınması

15 Nisan 1915, **Süleyman Askeri Bey**'in vefatı üzerine Irak ve havalisi saha kuvvetleri komutanlığına Kolordu Komutanı yetkisiyle, Edirne'deki 2. Kolordu'nun 4. Fırkası komutanı **Albay Nureddin (Sakallı) Bey** tayin edildi. 22-24 Kasım arasında Ctesiphon'da İngiliz birliklerini durduran ve geri süren **Nureddin Bey**, 7 Aralık'ta Kut al-Amara'yı kuşattı.

6-8 Ocak tarihinde Kut al-Amara'daki İngiliz garnizonunu kurtarmak için gelen **General Aylmer** komutasında kuvvetler ile yapılan Shaikh Saad muharebesi kanlı çarpışmalara sahne oldu. İngiliz kuvvetleri, çatışma sırasında önemli bir kazanç elde edemeden 133'ü subay olmak üzere 4.202 kayıp vermiş; Kut'ta kuşatılmış olan **General Townshend**'i kurtarma operasyonu ise kayda değer bir ilerleme göstermemişti. 9 Ocak sabahı taraflar savaş alanından çekildiler. Bu çarpışmaların ardından Harbiye Nazırı **Enver Paşa**, **Nureddin Bey**'i görevden aldı ve yerine İstanbul merkezinde görevli amcası **Halil Bey**'i rütbesini albaylığa yükselterek atadı!

Nureddin Bey o zamana kadar görevini fevkalade şekilde yerine getirmişti. Shaikh Saad'da İngiliz kuvvetleri karşısında mükemmel bir savunma hattı hazırladı ve düşmana ağır kayıplar verdirdi. İngilizler ilerleme düşüncesinde değildi ve onların Kut al-Amara'ya ulaşmasını engellemek yeterliydi. Bu yüzden Harbiye Nezareti'nin emirlerine bağlı olarak veya kendi kararıyla kuvvetlerini savaş alanından çekmiş olmasının hiç bir kayba neden olmadığını biliyoruz. Osmanlı kuvvetleri girdikleri bütün savaşlarda telgraf haberleşmesi sonucu merkezden yönetilmiştir. Büyük bir olasılıkla yine böyle bir haberleşme sonucu geri çekilmiş olmalıdır! Her ne sebeple olursa olsun, **Enver Paşa**'nın pişmiş aşı yemesi için amcası **Halil Bey**'e destek olduğu gün gibi ortada. 1877-78 Rus harbinden itibaren onlarca kuvvet komutanı askerlerini bırakıp kaçtılar. Kendisi de onlardan biriydi. Böyle bir karar alırken geçmişi çok çabuk unutmuş olmalı. **Nureddin Bey**'in yerine atayıp, daha sonra kahraman ilan ettiği **Halil Bey**'in kedisine ne kadar benzediğini Bağdad'ın kaybına sebep olan gelişmelerde izleyeceğiz.

2- İngilizlerin Para Teklifi ve Osmanlı'nın Cevabı!

General Aylmer ve daha sonra **General Gorringe**'nin komuta ettiği İngiliz-Hint tümeni kuşatmayı yarmak ve Kut'da mahsur kanal **General Charles Vere Ferrers Townshend**'in Hintli askerlerden oluşan tümenini kurtarmak için sayısız girişimde bulundu. Bu çabalar sonuç vermeyince **Townshend**, İngiliz hükümeti adına **Halil Paşa**'ya bir mesaj gönderdi ve serbest bırakılmaları karşılığında 1.000.000 Sterling ödemeye hazır olduklarını bildirdi. Bu teklife karşılık Bab-ı Ali'nin "**General Townshend** kayıtsız şartsız teslim olmayı kabul ederse ülkesine dönebilir." önerisi ise maalesef utanç verici ve Osmanlı'nın düşünce tarzını en iyi şekilde ortaya koyuyor. O tarihte 1.000.000 Sterling Osmanlı devleti için çok önemli bir meblağ olmasına rağmen bu teklif kabul görmedi.

Yaklaşık beş ay süren kuşatma sonunda aç kalan İngilizler, kayıtsız şartsız teslim oldular ve hoyrat bir şekilde İstanbul'a nakledildiler. **Townsend** Büyük Ada'da özel olarak ağırlandı ve sonra ülkesine iade edildi. Sağ kalan İngiliz ve Hintli esirler de 1918 yılı Kasım ayında gemiler ile ülkelerine gönderildiler. **Townsend** Londra'da bir kahraman olarak karşılanmıştı; fakat askerleri kötü şartlarda yaşamaya mahkum edilirken lüks bir konakta ağırlandı kabul etmiş olduğu öğrenilince bütün prestijini yitirdi.

Kut'da esir alınan İngilizler'in serbest bırakılışı. Kasım 1918, İstanbul

Kut'da esir alınan Hintli askerlerin ülkelerine gönderilişi. Kasım 1918, İstanbul

2. Kut Savaşları ve Bağdad'ın Teslimi!

İngiliz-Hint birliklerinin Kut al-Amara'da teslim alındığı 29 Nisan 1916 tarihinden Bağdad'ın kaybına kadar Mezopotamya'da yaşananları mantıki ve ahlaki sınırlar içerisinde değerlendirmek asla mümkün değildir. Her biri Divan-ı Harp konusu olan bu gelişmeleri peş peşe sıraladığınız zaman atılan her adımın tek bir gaye ile hazırlanmış sinsi bir planın parçası olduğunu da en açık haliyle görebilirsiniz. O halde akla mantığa sığmayan ve derin bir kötülüğün emaresi olan bu gelişmeleri adım adım izleyebiliriz:

1- 13. Kolordu'nun Hamadan'a Gönderilmesi

Enver Paşa'nın 7 Mayıs 1916 tarihli emriyle İran'a gönderilen 13. Kolordu, iki gün sonra Hamadan'a doğru yola çıktı. Boratov'un birliklerini yenen Osmanlılar 10 Ağustos'ta Hamadan'ı ele geçirdiler. Fazla zorlanmadan İran içlerine giren 13. Kolordu'nun hareketi bir gösteri yürüyüşünden başka birşey değildi ve lojistik destek alamadıklarını için ilerlemeye son verdiler.

İngilizler Kut kuşatmasının sona ermesinin hemen ardından bölgeye asker göndermeye başladılar ve savaş kapıda bekliyordu. **Enver Paşa**'nın 13. Kolordu'yu İran'a göndermek için verdiği emir ve Alman subayların şiddetle karşı çıkmasına rağmen **Halil Paşa**'nın bunu kabul etmiş olmasını izah etmek olası değil.

Kafkas İslam Ordusu, 1916.

2- İngilizlerin 2016 Yılı Temmuz Ayında Shaikh Saad'da Toplanmasından Sonra Yaşananlar

Kut al-Amara'nın 32 km doğusunda Shaikh Saad'da konuşlanan 48.500 kişilik İngiliz-Hint ordusu hazırlıklarını sürdürürken Kut Komutanı **Kazım Karabekir Paşa** siperler kazdırarak bekledi. Hintli birlikleri eğiten İngilizler Kut'un güneyinde İmam al-Mansur'a kadar bir dekovil hattı da döşediler. Bu hazırlıklar 13 Aralık'a kadar sürdü. Bu sırada **Enver Paşa** ve **Halil Paşa** hiçbir girişimde bulunmadılar! Bu bekleyişi bir gaflet olarak kabul etmek asla mümkün değildir. Ne 13. Kolordu'yu geri çağırın ne de Musul'dan

destek isteyen **Halil Paşa**'nın savaşmaya niyeti olmadığı gün gibi ortada. 18. Kolordu'nun tamamını Kut'a gönderseydi her türlü hazırlığı yapmış olan **Kazım Karabekir Paşa** Kut'u çok uzun süre savunabilirdi. Kut'dan sonra sıranın Bağdad'a geleceğini anlamak zor olmasa gerek.

İngilizlerin yol haritasını böylece çizdikten sonra **Halil Paşa**'nın neyi planladığı hususunda fazla seçenek kalmıyor. Kut'un sahte kahramanının savaşır gibi görünüp Musul'a kaçmayı planladığı açıkça anlaşılıyor.

Bırakın sıradan insanları 10 tane savaşçı generali bir araya getirseniz bu durumu açıklayacak başka bir yorum getiremezler.

3- İngilizlerin 13 Aralık 1916 Tarihinde Harekete Geçmesinden Sonra Yaşananlar

İngilizler sayısal üstünlüklerine rağmen ağır hareket ettikleri için Kut al-Amara'yı ele geçirmeleri iki aydan fazla zaman aldı. Kut kuşatması sırasında yapılan muharebelerde çok sayıda kayıp vermişlerdi. Bu durumu göz önüne alan İngiliz Genelkurmayı, Hinti askerleri korumak gayesiyle Ordu Komutanı **Maude**'dan yavaş hareket etmesini istemişti. Buna karşılık **Halil Paşa**, 12.000 kişilik tümeniyle siperden siper atlayarak Kut'u savunan **Kazım Karabekir Paşa**'nın yardım çağrılarını kulak arkası yaptığı gibi geri çekilme isteğini de kesinlikle reddetti. Bir yıl önce Sarıkamış'ta ordusunu bırakıp kaçmış olan **Enver Paşa**, 9. Kolordu Kurmay Başkanı **Şerif Bey**'in deyişiyle "insanlık erdemlerinden soyunmuş hain" ve aynı şekilde davrandığına şahit olacağımız amcası başkalarının kanıyla kahramanlık gösterisi yapmaktan asla geri durmuyorlardı.

Kazım Karabekir Paşa'nın 12.000 kişilik tümeniyle İngilizleri mağlup etmesi düşünülemezdi. Ne geri çekilmesine izin veriliyor ne de destek gönderiliyordu. **Halil Paşa**'nın planı neydi acaba?

Bu soruya bir cevap bulmaya çalışalım;

13. Kolordu'nun dönmesi veya Musul'dan destek gönderilmesi için zaman kazanmaya çalışıyordu.
- Bağdad'ın savunmasını güçlendirmek için tabyalar hazırlıyordu.
- Bağdad garnizonu ile birlikte yardıma gelmek için hazırlık yapıyordu.
- Gönderilmiş olan cephane ve ağır silahların Bağdad'a ulaşmasını bekliyordu.
-
- Kazım Karabekir Paşa**'nın tümeniyle beraber tarumar olup esir düşmesini bekliyordu.

Halil Paşa İngilizleri durdurmak isteseydi ya elindeki bütün kuvvetleri Kut'a gönderir ya da **Kazım Karabekir Paşa**'yı Bağdad'a çağırır ve bir savunma planı hazırlardı. Oysa **Halil Paşa**'nın yegane beklentisi geri çekilmesine izin vermediği **Kazım Karabekir Paşa**'nın tümeniyle birlikte yok edilmesiydi. Bu soysuz plandan nasıl bir fayda elde edeceğine gelince, bu soruya birkaç cevap bulmak olası görünmüyor:

- Kazım Karabekir Paşa**'nın tümeni yok olunca "elimde yeterli kuvvet kalmadı diyecek ve Musul'a kaçacaktı.
-

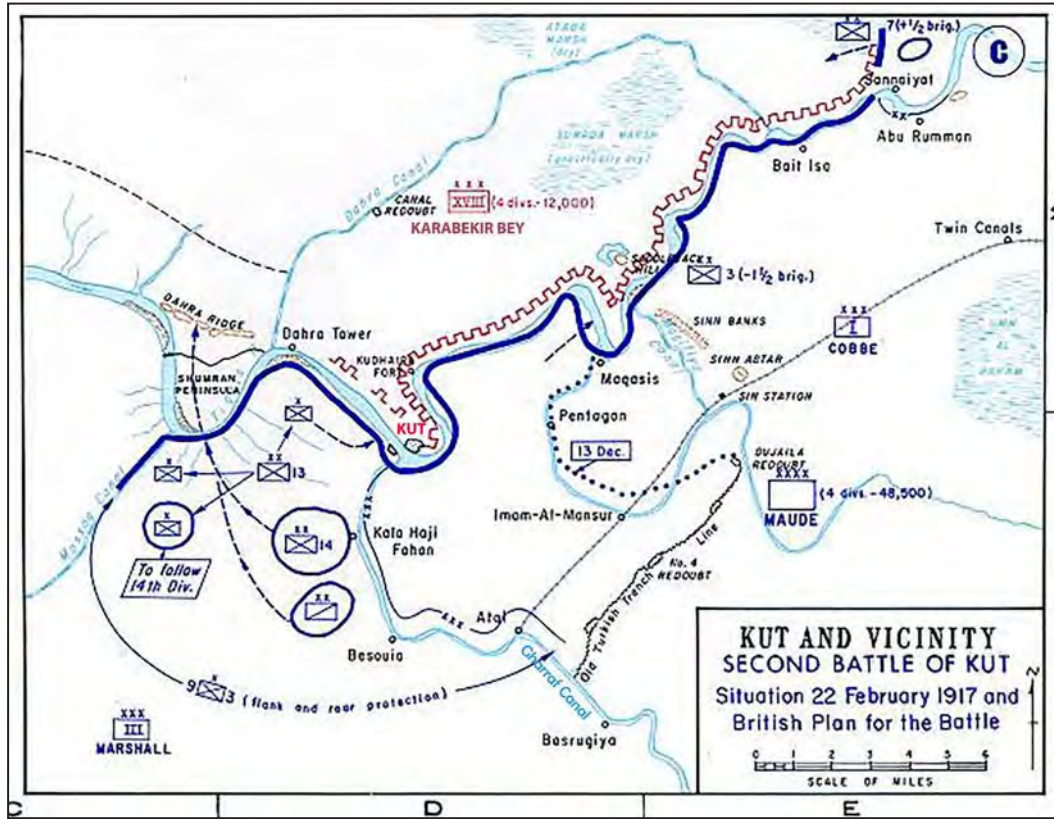
İngilizler 24 Şubat 1917 tarihinde Kut'a girerken **Kazım Karabekir Paşa** çok başarılı manevralarına bir yenisini daha ekleyip kuzeye doğru çekilmeyi başardı. Bu haberi alan **Halil Paşa**'nın şok olduğunu anlamak zor olmasa gerek. 25.000 kişilik kolordusu ve 9.000 kişilik Bağdad garnizonu ile İngilizlere hiçbir karşılık vermeden Musul'a kaçmış olmasını izah etmesi mümkün değildi artık.

4- İngilizlerin Aziziyah'a Gelişi ve Savaş Hazırlıkları

İngilizler 24 Şubat sabahı Kut'a girdiler ve ardından 170 km olan Bağdad yolunun yarısını kat ederek 27 Şubat'ta Aziziyah'a yerleştiler. **General Maude** orada yürüyüşüne ara verdi ve birliklerini savaşa hazırladı.

Bu sırada **Enver Paşa** 26 Şubat 1917 tarihli bir emirle İran'daki kuvvetlerin tamamının tahliyesini emretti. Böylece 13. Kolordu Irak'a geri döndü ve 24-26 Nisan tarihleri arasında 18. Kolordu ile birleşti. Bu şaşırtıcı bir süreç; 20.000 kişilik bir kolordunun 400 km mesafeyi iki ayda katetmiş olması kabul edilemez. Bilindiği gibi 23 Aralık 1914 tarihinde Erzurum'dan hareket ederek Sarıkamış'taki Rusları kuzeyden çevirmek üzere plan yapan **Enver Paşa** 10. Kolordu'nun günde 40 km ilerlemesi üzerine plan yapmıştı! Üstelik kar altında, dondurucu soğukta ve önlerindeki Allahuekber Dağları'nı aşarak!

Kazım Karabekir Paşa, 22 Şubat'ta Dahra Kanal'a çekilmiş ve İngilizlerin en fazla bir gün içinde Kut'a girecekleri belli olmuştu. Aşağıdaki İngiliz haritası hem bu durumu belgeliyor hem de **Karabekir Paşa**'nın kuvveti hakkında bilgi veriyor. İngilizlerin derhal **Karabekir**'i takip ederek kuzeye doğru hareketlendiği de hesaba katılırsa 13. Kolordu'nun çağırılması için 5 gün daha beklenmesini ve Mezopotamya'ya dönmeleri için kendilerine iki ay süre verilmesini izah etmek mümkün değil. 22 Şubat'ta **İhsan Paşa**'ya kesin bir emir verilseydi 9 Mart'ta yapılan Diyala Muharebesi öncesinde Bağdad'a varmış olurdu.

Kut al-Amara'nın kaybindan bir gün önce Osmanlı ve İngiliz pozisyonları.

O halde "Harbiye Nazırı ve Amcası **Halil Paşa**'nın planları ne?" diye sormak gerekir:

- 25.000 mevcutlu 18. Kolordu ve 9.000 kişilik Bağdad garnizonunun İngilizleri karşılamak için yeterli olduğu düşüncesindedir.

- b) İki ay daha savaşı sürdürürüz ve bu sırada 13. Kolordu da yetişmiş olur diye düşünüyorlardı.
- c) 13. Kolordu ile birleşsek dahi İngilizleri durduramayız, en iyisi elimizdeki kuvvetler ile savaşır gibi yapalım ve kaçalım düşüncesindedir.
- d)

5- İngilizlerin Bağdad Üzerine Yürüyüşü ve Diyala Muharebesi

5 Mart sabahı Aziziyyah'tan hareket eden **General Maude**, Dicle nehrinin batısından Bağdad'a doğru ilerlemeye başladı.

Yardım çağırılmayı aklına dahi getirmeyen **Halil** ve Harbiye Nazırı yeğeni **Enver**'in önünde tek bir seçenek vardı. 25.000 kişilik 18. Kolordu ve 9.000 kişilik garnizonu ile Bağdad'ı savunmak. **Gazi Osman Paşa** Plevne'yi, İngiliz **General Townshend** Kut'u kendilerinden çok üstün kuvvetlere karşı yaklaşık beş ay süre savunmamışlar mıydı? Üstelik etrafı kanallar ile çevrili Bağdad'ın tabyaları diğerlerinden çok daha güçlüydü ve kısa sürede yardım alabilirdi. Buna karşılık **Enver** ve **Halil** Paşalar, sinsi bir plan hazırladılar bir seçenek gibi önümüze koydular. 18. Kolordu, Bağdad'ın 30 km güneydoğusunda Diyala nehrinin Dicle'ye karıştığı yere yerleşip İngilizleri karşılayacaktı!

Diyala nehri, Dicle'nin bir koludur. Günümüzde Darbandikhan Barajı'nın bulunduğu yerde Sirwan nehri ile Tanjero nehrinin birleşmesiyle oluşmuştur. Güneydoğuya doğru ilerler ve Dicle'ye karışır. **Halil Paşa** savunma hattını Diyala'nın Dicle ile birleştiği yerde kurmuştu. Dicle'nin doğusunda, Diyala'nın kuzeyinde olan bu merkez düşman saldırılarına karşı çok güvenliydi şüphesiz. Savaşı anlatırken sunduğum haritaya bakacak olursanız **Halil Paşa**'nın ne kadar zekice bir plan hazırlamış olduğunu hemen anlarsınız! Aynen Akdeniz'den gelen gemileri İstanbul Boğazı'nın kuzeyinde karşılamak gibi. Yegane hatası Dicle'nin batısına "buradan kuzeye ilerlemek yasaktır" diye bir tabela koymamış olmasıydı...

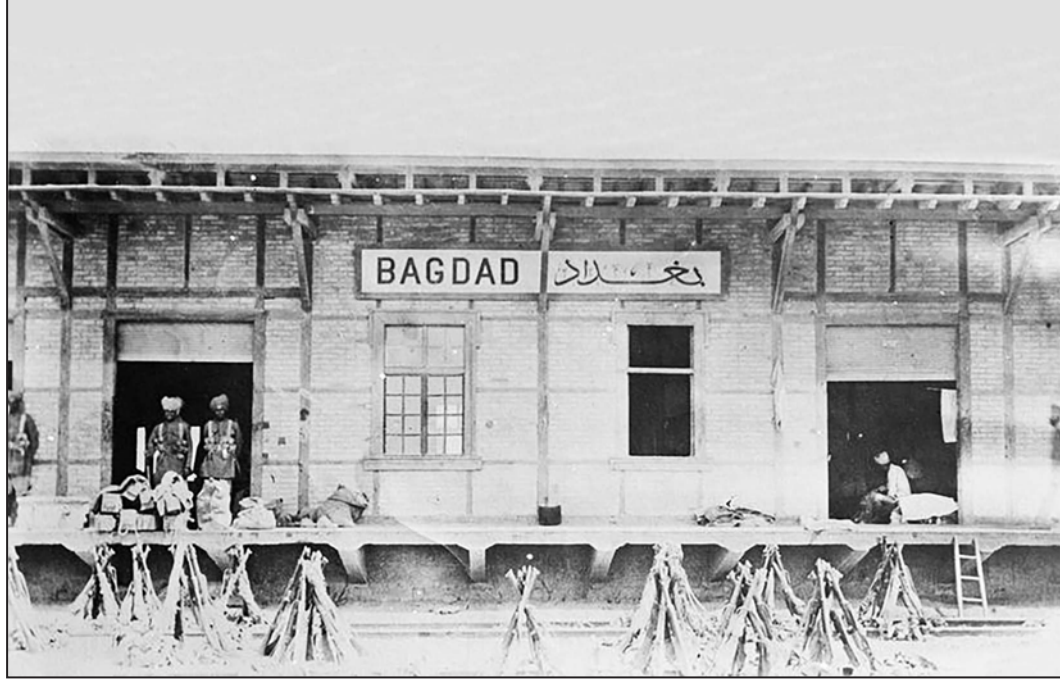
Halil Paşa, tercih ettiği savunma merkezini bir gün süren tüfek atışlarından sonra terketti ve Musul'a kaçtı; kendisinden bir yaş büyük yeğeni **Enver**'i örnek almıştı şüphesiz.

Bu noktada **Halil Paşa**'nın bütün planları gözle görülür hale geliyor. Yine de olasılıkları gözden geçirelim:

- a) **Halil Paşa**'nın İngilizler ile savaşmak gibi bir düşüncesi yoktu; ne Kut'da ne de Bağdad'da. Yardım çağırmadığı gibi Bağdad'ı savunmayı da düşünmüyordu. Açıkça görülüyor ki kaçmak için **Kazım Paşa**'nın kuvvetleriyle birlikte yok olmasını bekliyordu.
- b) **Kazım Karabekir** çekilmeyi başarınca, savaşır gibi yaparak kaçmak üzere yeni bir plan yaptı! Bağdad'ın 30 kilometre güneybatısında Dicle'nin doğusunda savunma hattını kurarken İngilizlerin nehrin batısından Bağdad'a gidebileceğini düşünmemiş olması imkansız. İşte beklediği de buydu; onları karşı yakadan ayna gibi izleyecek ve Musul'a kadar devam edecekti.
- c) Geride bir alay bırakmış olması Bağdad'ı savunmak gibi bir düşüncesi olmadığını göstergesi. İngilizler nehrin doğusuna geçip beni izlemesinler diye alayı onların önüne attığı şüphesiz.
- d) Bırakın 13. Kolordu'yu, bir kolordu da Musul'dan gelse İngilizleri durduramayacağını düşünüyor olmalı. Aksi halde hem 13. Kolordu'yu hem de Musul'da bulunan kuvvetleri yardıma çağırabilirdi.
- e) 18. Kolordu ile birlikte 13. Kolordu da elinin altında olsaydı Kut ve Diyala savaşlarını izah etmesi çok daha zor olacaktı tabii ki.
- f)

6- Bağdad'ın İngilizlere Teslim Edilişi!

10 Mart sabahı nehrin batısından Bağdad'a yönelen İngilizler 11 Mart'ta hiçbir mukavemet görmeden şehre girdiler ve 9.000 kişilik garnizonu da teslim aldılar. Bu arada geride bir alay bırakıp nehrin doğusundan onları bir ayna gibi takip eden **Halil Paşa** Musul'a kadar ilerlemeye devam etti! Osmanlı ordusunda ise bilinen senaryo sahneye konmuştu ve geride bırakılan alay da İngilizler tarafından yok edildi.

Bağdad tren istasyonu, 11 Mart 1917

Halil Paşa, daha sonra 10 Mart gecesi 20:00 sularında Bağdad garnizonunu şehri terk etmeleri için uyardığını beyan etse de bu pek inandırıcı bulunmadı. Garnizon komutanının Harbiye Nazırı'nın amcası tarafından verilmiş böyle bir emri dinlememesi asla söz konusu olamaz. Ayrıca hiç bir karşılık vermeden tümüyle teslim olmaları da bu hesaba dahil edilmelidir. Yakın mesafeden takip edilen **Halil Paşa**, Bağdad garnizonunun da İngilizleri bir süre oyalayacağını düşünmüş olmalı!

Böylece İngilizler bir tüfek dahi atmadan Bağdad'ı ele geçirdiler. Kut al-Amara kuşatmasının sonuçlanmasının ardından yaşananları yorumlamaya kalkarsanız iki olasılık ön plana çıkar. Üçüncü bir olasılık dahi bulmakta zorlanacağınızdan eminim ve yanıldığımı öğrenmekten büyük mutluluk duyacağım.

İşte bu olasılıklar:

- Yeteneksiz, ahlaksız, korkak ve de alçak bir komutan olan **Halil Paşa**, İngilizler ile savaşıp vatan toprağını korumak yerine canını kurtarmak için bir kısım askerini geride bırakarak savaş alanından kaçmayı planlamış ve gereğini yapmıştır.
- Enver** ve kendinden bir yaş küçük amcası **Halil**, Kut al-Amara ve Bağdad'ı savaşmadan teslim etmek üzere İngilizler ile maddi bir anlaşma yapmışlardır.
-

Sarıkamış'ta mevcudu birkaç yüz kişi kalmış iki kolordunun çekilmesini dahi onaylamayan, düşmanı yendin ama kovalamadın diye en güzide komutanları azl eden **Enver Paşa**'nın **Halil Paşa**'nın Bağdad'ı savunmak yerine kaçmak üzere plan yapmış olmasını kabul etmiş olması şaşırtıcı! 13. Kolordu'ya da bir an önce Bağdad'a dönün emri vermemiş olduğuna göre her şeyi **Halil Paşa** ile birlikte planlamış oldukları anlaşılıyor.

HALİL PAŞA

1909 yılında bölgedeki gezici jandarma birliklerine komuta etmek üzere Selanik'e gönderilen **Halil Bey**, Libya'daki Osmanlı-İtalyan Savaşı ve Balkan Savaşı'nda aktif görev aldıktan sonra bir süre Van'da jandarma alayı komutanlığı yaptı. Osmanlı Dünya Savaşı'na girdiğinde İstanbul'da Yüksek Komutanlık'ta çalışıyordu. Kut al-Amara savaşlarının ardından 1917 yılında Şark Orduları Grubu'na ve daha sonra Kafkas Ordusu'na komuta etti.

Halil Bey, 1915 yılında Ermenilerin katledilmesinden sorumluydu. Van Kuşatması'nda sivillerin öldürülmesinde rol aldı. Komutasındaki birliklere Ermeni erkeklerin öldürülmesini emretti. Mahkeme edildiği yıllarda kendisine eşdeğer bir Türk subayı şu ifadeyi vermişti:

“Halil, Bitlis, Muş ve Beyazıt bölgesindeki tüm Ermeni nüfusunu acımadan katletti. Kurbanları özel olarak hazırlanmış hendeklere gömüldüler.”

Erzurum'daki Alman konsolos yardımcısı **Max Erwin von Scheubner-Richter** “**Halil Paşa**'nın Kuzey İran'daki hareketi, Ermeni ve Suriye taburlarının katledilmesi ve onlarla birlikte İran halkının bölgeden sürülmesi üzere planlanmıştı” diye bildirir.

Halil Paşa, anılarında aşağı yukarı 300.000 Ermeni'yi öldürdüğünü iddia ediyordu. 1918 yazında Erivan'da bir grup Ermeni ile yaptığı toplantıda “Ermeni milletini ortadan kaldırmaya çalıştığını” ilan etti. **Halil Paşa**, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra Divan-ı Harp'te Ermeni soykırımındaki rolü nedeniyle suçlandı. 1919 yılının Ocak ayında tutuklanıp Malta'da gözaltına alınan **Halil Paşa**, kovuşturmadan kurtulmayı başardı. 1920 yılı Ağustos ayında önce Anadolu'ya ve sonra yurt dışına kaçtı.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra, siyaset yasağı ile Türkiye'ye dönmesine izin verilen **Halil Paşa** 1957 yılında İstanbul'da öldü. Son arzusu mezarına rakı dökülmesiydi.

Kocalarını yitirmiş Ermeni kadınlar ve çocukları. 1915

Kudüise gönderilen ailelelerini yitirmiş Ermeni çocukları. 1915

İSİMSİZ KAHRAMANLAR

Osmanlı Birinci Dünya Harbi'nde üç milyondan fazla insanı seferber etti. İçlerinden yüz binlercesi şehit oldu ve yüz binlercesi de esir düştü. Ne yazık ki 93. Harbi'nde olduğu gibi birçok ordu komutanı askerini bırakıp kaçtı ve canını kurtardı. Geride on binlerce kişi bırakmalarına rağmen esir düşen bir ordu komutanı olmadı. Aynı savaşa katılan diğer devletlerin yetkilileri cepheye gönderilen katır ve eşeklerinin kaydını dahi isimleriyle tutmuşken; bizler kaç askerimizin öldüğünü ve kaç esirin geri döndüğünü bile bilmiyoruz. İtibar edilmez Türk tarihçilerinin yazdıkları ise tümüyle hayal mahsulü. Oysa İngiliz ve Rus arşivlerinde ayrıca Birinci Dünya Savaşı günlüklerinde istediğiniz her şeyi bulabilirsiniz. Ordusunu bırakıp kaçan ve dönüşünde ödüllendirilen komutanlara sahip bir devletin savaşta ölenler ve esir düşenler ile ilgili bir kayıt tutmamasını veya gerçekleri gizlemesini anlamak hiç zor olmasa gerek.

Kazım Karabekir Paşa, Kut al-Amara 1917

Mezopotamya'da İngilizler tarafından esir alınan Osmanlı askerleri.

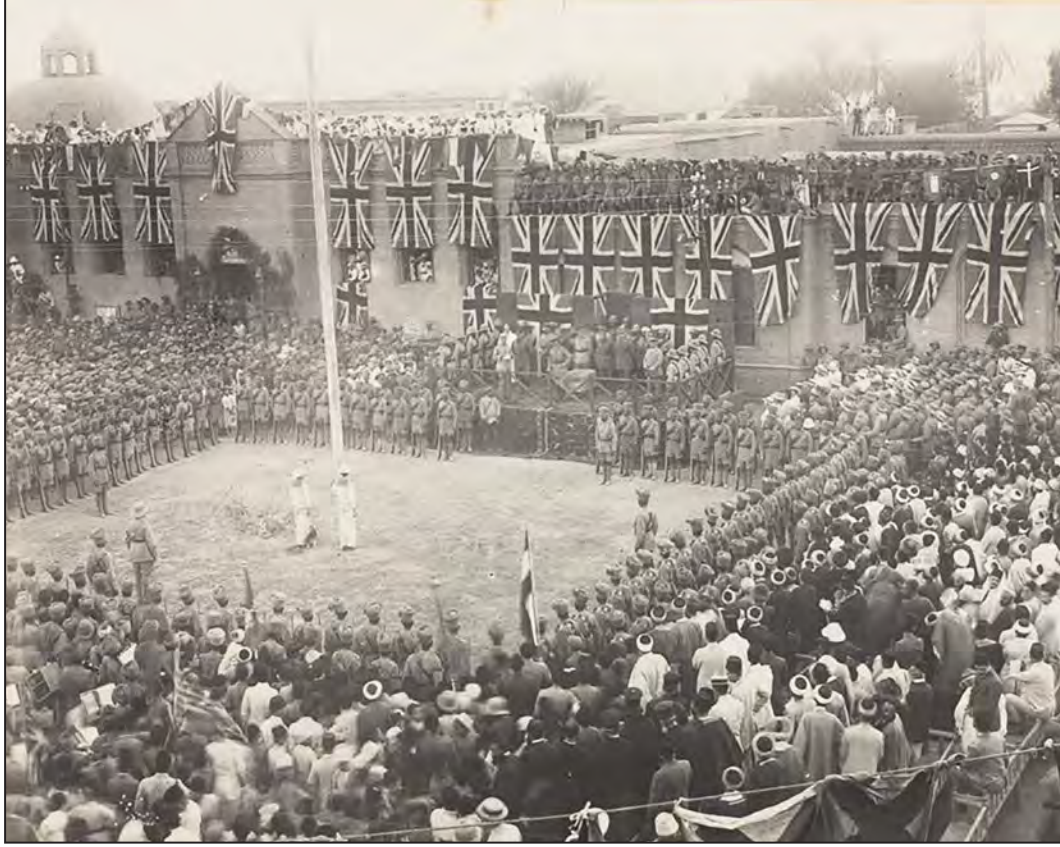
Esirler, esirler ve esirler, peki komutanları nerede?

Ramadi'de İngilizler tarafından esir alınan Osmanlı askerleri.

İngilizlerin kutlama törenleri ve Bağdad halkı, 1918.

KAYNAKÇA

The siege of Kut al-Amara 1915-1916, by Muhammed Amin Bey
Siege of Kut Al Amara, Mesopotamia, 1915-1916, The British National Archive
Source 3 Kut al Amara April-May 1916, The Scottish Archive
Shaikh Saad and Kut-Al-Amara, Qatar Digital Library
Mesopotamia campaign, National Army Museum
Mesopotamia Campaign 1915 to 1918, Anzac Portal
Voices of the First World War: Mesopotamia, Imperial War Museum
General Charles Townshend'in Mezopotamya Günlüğü
Five Years in Turkey, Liman Von Sanders
Kut al-Amara Zaferinde Alman Faktörü, Kadir Kon
Öncesi ve Sonrası ile Osmanlı'nın Kut al-Amara Zaferi, Figen Atabey
Kut al-Amare'den Mütareke'ye Irak Cephesi (1914-1918), Figen Atabey